

Vår dato
2019-03-05Arkivnr
023Vår saksbehandler/referanse
Anne KristoffersenDeres dato
2017-12-17Deres referanse
18/1486-5Nærings- og fiskeridepartementet
Postboks 8014 Dep
0030 Oslo

Rapport for Standard Norges virksomhet i 2018

Standard Norge viser til Nærings- og fiskeridepartementets tilskuddsbrev av 17. desember 2017. I henhold tilskuddsbrevets punkt 4 skal det gis en bred rapportering om status og utvikling for de viktigste og mest ressurskrevende aktivitetene for fjoråret. Vi rapporterer i henhold til de krav og styringssignaler som er gitt i tilskuddsbrevet.

Tallene fra regnskapet som er oppgitt er behandlet av revisor, men det mangler et endelig revisorgodkjent konsernregnskap. I regnskapssammenheng behandles vi som et konsern som majoritetseier av salgsselskapet, Standard Online AS og IT-selskapet Standards Digital AS. Vi vil ettersende det reviderte konsernregnskapet med noter når det er godkjent av Standard Norges representantskap.

Med hilsen
Standard NorgeJacob Mehus
Adm. direktør

Vedlegg: Resultatrapport til Nærings- og fiskeridepartementet for 2018

Resultatrapport til Nærings- og fiskeridepartementet for 2018

Standard Norges rapport for 2018 er basert på rapporteringskravene i tilskuddsbrevet fra Nærings- og fiskeridepartementet av 20. desember 2017. Den inneholder følgende:

1 Eksempler på prosjekter som har bidratt til innovasjon, næringsutvikling og verdiskapning i norsk økonomi.

2 Informasjonsarbeid om standardisering

2.1 Bevisstgjøring om nytteverdi av standarder og standardisering

2.2 Omfang og resultat av kontakt med offentlige myndigheter

3 Ivaretagelse av norske interesser internasjonalt

3.1 Eksempler på internasjonal deltakelse

3.2 Resultater av overvåkningsarbeidet nye prosjekter

3.3 Fastsatte europeiske harmoniserte standarder og meldinger

4 Internasjonalt standardiseringsarbeid innenfor fiskeri- og havbruk

5 Årsregnskap med forklaringer

Innledning

Tilskuddet fra departementet bidrar til at Norge har et velfungerende standardiseringsapparat for nasjonale og internasjonale oppgaver og forpliktelser. Utvikling av nasjonale standarder og påvirkning av internasjonalt standardiseringsarbeid gjøres i overensstemmelse med norske næringsinteressers prioriteringer og for å ivareta norske samfunnsbehov. Vi bidrar til å gi brukerne innsyn og mulighet til å gjøre seg kjent med nye standarder og standardiseringsprosjekter. Samtidig gir vi generell kunnskap om standarders og standardiseringens betydning som virkemiddel i næringspolitikken og for ulike samfunnsområder. Tilskuddet fra Nærings- og fiskeridepartementet har stor betydning for enkeltbedrifter, bransjer og samfunnet som helhet. Norske bedrifters interesser blir på denne måten ivaretatt i internasjonal standardisering, slik at deres varer og tjenester lettere kan selges på et internasjonalt marked.

Det økonomiske resultatet for virksomheten i 2018 viser et overskudd på 4,6 millioner kroner. Overskuddet skyldes i hovedsak en økning i royalty. Dette gjelder spesielt digitale abonnement og generell stor etterspørsel etter standarder. Det er viktig at økonomien er sterk nok til å håndtere nødvendige investeringer for å gjennomføre framtidig utviklingsbehov, særlig gjelder dette digitalisering av virksomheten.

Standard Norge har kvalitetsledelsessystem og miljøledelsessystem som er basert på de internasjonale standardene på området. Et risikostyringssystem er implementert, og er et godt verktøy i oppfølgingen av de virksomhetskritiske delene av organisasjonen.

Ny strategi for konsernet Standard Norge

Bruken av standarder og standardisering er økende. Deltakere i standardiseringsarbeidet og brukere av standarder ønsker flere og bedre tjenester. Dette stiller krav til omstilling og kompetanseutvikling i organisasjonen. Disse utfordringene er adressert i arbeidet med ny strategi for konsernet som har pågått i 2018. Ny strategi som skal gjelde fra 2019, omfatter hele konsernet med Standard Online, Standards Digital og Standard Norge. Strategien er drevet av et sterkt ønske om å levere økt verdi til kunden. Vi skal være en totalleverandør for nåværende og fremtidige behov innen standardisering gjennom å levere flere og bedre produkter og tjenester til mangfoldet i norsk samfunns- og næringsliv. Vi skal være i forkant av utviklingen

med digitalisering av tjenester og prosesser og ha riktig kompetanse. Vi skal engasjere og jobbe sammen på smarte måter som sørger for at vi skaper økt verdi for våre kunder og interessenter.

Digitalisering

Digitalisering fortsetter å spille en stor rolle for utvikling, salg og bruk av standarder. Digitaliseringsstrategien ble ferdigstilt primo 2018 i samarbeid med Standard Online. Den gir retningen for digitalisering av våre varer, tjenester og systemer. Det er i tillegg utarbeidet et digitalt veikart for de ulike aktivitetene. Digitaliseringsstrategien inngår nå i den nye konsernstrategien.

Vi har igangsatt flere viktige utviklingsprosjekter for å automatisere produksjonen og håndteringen av standarder og samtidig kunne møte forventningene i markedet om å bruke standarder mer integrert i forretningsprosessene. Denne utviklingen er ressurskrevende. Fra 2018 ble derfor IT-avdelingen skilt ut i et eget selskap; Standards Digital. Hensikten er å få til et samarbeid med andre standardiseringsorganisasjoner om fremtidens IT-løsninger. Standard Norge deltar i tillegg aktivt i grupper i CEN og ISO der det diskuteres felles digitale systemer og løsninger.

I 2018 ble det gjennomført et pilotprosjekt i samarbeid med viktige interessenter, om å etablere en metodikk for maskinlesbare standarder. Mange virksomheter må forholdet seg til mange standarder. Virksomhetene ønsker å bruke innholdet i standardene mer aktivt og effektivt som en integrert del av sine prosesser og i sine IT-verktøy. Viktige forutsetninger for pilotprosjektet har vært å bygge videre på den digitale infrastrukturen som allerede er etablert og at metodikken skal kunne være skalerbar og uavhengig av sektor. Maskinlesbare standarder representerer en ny måte å bruke standarder på og videreutvikling av forretningsmodeller for salg og distribusjon av standarder har derfor vært en del av pilotprosjektet. Pilotprosjektet har vært vellykket og har gitt viktige resultater som benyttes i det videre arbeidet i 2019.

Nordisk markedsstudie om standarders påvirkning på økonomien i de nordiske landene

Studien ble lansert i mai 2018 og viser at standarder øker den økonomiske veksten og bidrar til at selskaper får tilgang til utenlandske markeder. De viktigste resultatene fra undersøkelsen viser at:

- standarder er knyttet til 28 prosent av BNP-veksten i Norden mellom 1976 og 2014;
- verdien av standarder kommer hovedsakelig fra økt produktivitet og effektivitet;
- dobling av bruken av standarder i økonomien er assosiert med en økning på 10,5 prosent i arbeidsproduktiviteten;
- standardisering er i gjennomsnitt knyttet til en årlig økning i arbeidsproduktiviteten på 0,7 prosent hvert år;
- selskaper drar mest nytte av standarder ved at de får tilgang til utenlandske markeder og sikrer kvaliteten på sine produkter;
- et flertall av respondentene i undersøkelsen, 87 prosent, sier at standardisering spiller en nøkkelrolle i deres framtidige forretningsplaner;
- standardisering er en nøkkel til et velfungerende, økonomisk framgangsrikt og bærekraftig samfunn.

Studien er gjennomført i de fem nordiske landene: Sverige, Finland, Norge, Danmark og Island av Menon Economics i samarbeid med Oxford Research og med støtte fra Nordic Innovation. Metoden benyttet i undersøkelsen er en videreutvikling av metoden benyttet i flere andre land, senest i Storbritannia i 2015. Resultatene fra den nordiske undersøkelsen samsvarer med undersøkelser fra andre land som også viser at standarder har en betydelig økonomisk effekt.

I sektoranalysen der vi har sett nærmere på de åtte antatt viktigste sektorene i de nordiske landene, har nesten 1200 nordiske virksomheter bidratt med sine erfaringer fra deltakelse i standardisering og bruk av standarder. Dette gjør den nordiske undersøkelsen til en av de

største undersøkelsene i sitt slag, og bidrar med viktige resultater og økt kunnskap om betydningen av standardisering i de ulike sektorene.

Nasjonalt kontaktpunkt for bruk av standarder i relasjon til regelverk

Det er opprettet et [nettsted](#) som gir informasjon om sammenhengen mellom standarder og regelverk. Nettstedet inneholder lenke til to veiledningsdokumenter som kan være nyttig for myndigheter ved bruk og referanse til standarder i regelverk. Begge disse dokumentene er oversatt til norsk og de kan lastes ned gratis. Nettstedet inneholder videre oppdaterte oversikter over harmoniserte standarder, tilhørende forordninger og ansvarlig norsk myndighet.

Vi har et samarbeid med Lovdata om en dynamisk utveksling av data om standarder det er referert til i lovverket. Vi vil få oppdatert oversikt over forskrifter som referer til standarder, hvilke standarder dette er og hvordan de er referert. Med denne oversikten vil kunne få en bedre dialog med ulike myndighetsorgan om bruk av standarder i relasjon til regelverk. Vi håper dette systemet vil være på plass 3. kvartal 2019.

Det er også innledet et samarbeid med Regelrådet om økt bruk av standarder i regelverk. Standard Norge deltar i tillegg i den europeiske arbeidsgruppen som følger opp Joint Initiative on Standardization, aksjon 4 som arbeider med relasjonen til myndigheter.

Oppfølging av europeiske forpliktelser

Reglene for europeisk standardisering (1025/2012) som er innført i Norge gjennom EØS-høringsloven påvirker rammevilkårene for CEN og CENs nasjonale medlemmer, herunder Standard Norge. Standard Norge tilfredsstiller rapporteringskravene til EU-kommisjonen. Vi har organisert arbeidet på en god måte og vi tilfredsstiller kravene til åpenhet, IT-systemer og – verktøy og tiltak overfor særlig små og mellomstore bedrifter (SMBer).

Som Norges medlem i CEN må vi også tilfredsstille et sett med kriterier innenfor områdene; åpenhet, upartiskhet og konsensus, effektivitet og relevans, sammenheng og stabilitet (IT systemer og økonomi). Medlemskapskriteriene er en del av vårt kvalitetssystem og vi blir årlig revidert av ekstern revisor om vår oppfyllelse av dem. Vi får gode tilbakemeldinger fra CENs revisorpanel på arbeidet vi gjør. Arbeidet med å etterleve kriteriene har gitt oss innsikt i hvor vi kan forbedre oss og også hvordan vi kan lære av beste praksis.

Standard Norge har underskrevet avtalen om *Joint Initiative on standardization (JIS)*. Vi mener initiativet og de ulike aktivitetene som er igangsatt er viktig tiltak for hvordan europeisk standardisering møter fremtidens utfordringer. Vi deltar aktivt i en rekke av de igangsatte aktivitetene.

Internasjonal standardiseringsvirksomhet

Standardiseringsarbeidet i 2018 har i store trekk vært en videreføring av virksomheten fra tidligere år der oppfølging av internasjonal standardisering utgjør en betydelig del av aktiviteten.

I 2018 var vi vertskap for en rekke store internasjonale møter innenfor blant annet områdene,

- Samfunnssikkerhet
- IT-sikkerhet
- Energibruk og energieffektivisering i bygg
- Heis

Møtene samlet eksperter fra mange land og bidro til god framdrift i arbeidet med de aktuelle standardene innenfor de aktuelle områdene. I forbindelse med møtene ble det også arrangert seminarer om aktuelle temaer innenfor fagområdene. Dette gir norsk nærings- og samfunnsliv mulighet til å møte internasjonale eksperter og å diskutere utfordringer innenfor de ulike områdene.

I 2018 har vi også fått ansvar for ledelse av viktige internasjonale standardiseringsprosjekter. Vi har en tett dialog med de ulike interessentene innenfor det respektive fagområde før vi påtar oss slike verv. Ledelse av internasjonale komiteer innebærer forpliktelser når det gjelder gjennomføringsevne og krever betydelige ressurser. Det er derfor viktig at slike aktiviteter er basert på ambisjonene til spesielt norsk næringsliv. Eksempler på prosjekter der vi fikk ansvar i 2018 er:

- Betongteknologi
- Fasilitetsstyring
- Smart CE merking av byggevarer

1 Eksempler på norske og internasjonale standardiseringsprosjekter av særlig betydning for norsk næringsliv og som har bidratt til innovasjon, næringsutvikling og verdiskaping i norsk økonomi

Vi har gitt eksempler på internasjonale standardiseringsprosjekter der Norge og norske eksperter bidrar spesielt aktivt i forhold til utviklingen av standarder. Det er også gitt eksempler på nasjonale prosjekter der disse har betydning i forhold til innovasjon, næringsutvikling og/eller verdiskaping. De nasjonale standardene er i mange tilfeller utviklet med tanke på å være innspill til eller grunnlag for internasjonale standarder i framtiden.

1.1 Petroleum

Petroleumsindustrien har en målsetning om utvikling av og tilgang til standarder med høy kvalitet som bidrar til gode tekniske og kosteffektive løsninger innenfor et høyt sikkerhetsnivå. Dette vil igjen bidra til god ressursutnyttelse og best mulig petroleumsforvaltning. Arbeidet er betydelig styrket i løpet av de siste årene. Økte oljepriser i 2018 har medført et raskt eskalerende aktivitetsnivå med fokus på leveranser og nyansettelser. Tilgangen på standardiseringsekspertise er derfor presset.

Aktivitetsnivået innen petroleumsstandardiseringen har også i 2018 vært høy. Det er i perioden godkjent og utgitt 4 revisjoner av eksisterende NORSOK standarder, og av disse er 3 referert til i Petroleumstilsynets regelverk. Spesielt bør nevnes standarden innen helse miljø og sikkerhet S-002 *Working environment*. I dag har vi 22 pågående standardiseringsprosjekter.

Standard Norge følger opp internasjonale forpliktelser gjennom videreutvikling av ISOs omlag 190 petroleumsstandarder. I 2018 ble det ferdigstilt 15 nye og reviderte ISO-standarder med stor norsk industrideltakelse. I tillegg til gjennomgåås omlag 30 ISO-standarder hvert år med henblikk på revisjonsbehov. Norsk petroleumsindustri deltar aktivt i dette arbeidet som fasiliteres av Standard Norge.

Vurderinger av eksisterende portefølje på 67 NORSOK-standarder med hensyn til om standarden skal internasjonaleses, beholdes «as is», revideres eller trekkes tilbake, er en kontinuerlig prosess. 40 av NORSOK standardene refereres til i petroleumsregelverket for operasjoner på norsk sokkel. Dette arbeidet er av svært stor betydning for leverandørindustrien, oljeselskapene og for norsk sokkels internasjonale konkurranseposisjon. Dette grunnet at standardene svært ofte blir benyttet og referert til i oljeselskapenes innkjøpsprosesser.

En viktig målsetting med standardiseringsarbeidet er å få redusert de mange kostnadsdrivende interne selskapsspesifikke kravene og unødvendige krav til dokumentasjon som finnes i dag. Det legges ned en betydelig investering fra industriens side i form av deltagelse i ekspertgruppene som videreutvikler og reviderer standardene.

Et godt eksempel på vellykket norsk bidrag innen internasjonalt standardiseringsarbeid er vårt arbeid innen i ISO/TC 67/SC 8 «Arctic Operations». Denne komiteen igangsatte seks nye

standardiseringsprosjekter og Norge har/hadde ledelsen i tre av disse. Standardene innen *Ice management* og *Arctic materials* ble ferdigstilt i 2018, og den siste i serien *Escape evacuation and rescue* ferdigstilles i 2019. UD har gitt økonomisk bistand til dette viktige internasjonale arbeidet som en del av sin Nordområdesatsing. Målet er omforente harmoniserte standarder og økt felles sikkerhetsforståelse i nordområdene spesielt rettet mot det russiske samarbeidet i Barentshavet.

Handelsblokaden og sanksjoner mot Russland er en utfordring, og har gjort det internasjonale standardiseringsarbeidet krevende. Den største utfordringen er likevel at API (American Petroleum Institute) i liten grad samarbeider med ISO om utviklingen av ett felles sett med internasjonale petroleumsstandarder. ISO-komiteen har i samarbeid med International Oil & Gas Association, IOGP, iverksatt tiltak som til en viss grad kompensere for de problemene dette har skapt. Som et bidrag for å få løst sanksjonsproblematikken, tok Standard Norge kontakt med UD som skriftlig informerte industrien om at standardiseringsarbeidet ikke er i konflikt med sanksjonslovgivningen. Den internasjonale oljeindustrien ble informert om dette, og holdningen nå er at det er de enkelte selskapers egne juridiske vurderinger av situasjonen, som vil ligge til grunn for om deres eksperter kan arbeide direkte under ISO systemet.

I det nordiske analyseprosjektet om verdien av standarder og standardisering er det også et kapittel om petroleumssektoren. Konklusjonene fra prosjektet er at industrien verdsetter dette arbeidet høyt grunnet bidrag til økt sikkerhet, kvalitet, markedsadgang, teknologiutvikling og evne til å overholde regelverket.

Petroleumsstandardiseringen er sterk involvert i industriens pågående transformasjon av arbeidsprosesser ved fremtidig bruk av maskinlesbare digitale standarder. Flere NORSOK standarder vil snart bli tilgjengelig i digitalt XML-format.

I tillegg representerer arbeidet med å digitalisere levetidsinformasjon som beskrevet i NORSOK Z-standardene innen teknisk dokumentasjon, i regi av READI prosjektet, et banebrytende innovasjonsarbeid. READI prosjektet er et felles industriprosjekt iverksatt av NORSOK eierne med bred norsk og internasjonal deltakelse. Som en forsmak på dette arbeidet er utstyrskravene fra NORSOK Z-018 *Suppliers documentation of equipment* allerede gjort tilgjengelige på et digitalt format.

1.2 Digital byggeprosess (BIM)

BIM (Building Information Modelling) er et velkjent begrep for de fleste i bygg- og eiendomsbransjen. Begrepet omfatter ikke bare selve modellen, men også hvordan man håndterer informasjon i hele byggeprosessen – fra design til forvaltning og hvordan man formidler informasjonen til andre aktører, slik at de forstår hva man mener og faktisk kan nyttiggjøre informasjonen.

Arbeidet i CEN og ISO skal bidra til utvikling og bruk av BIM i byggenæringen noe som vil bedre kommunikasjonen av data på tvers av bransjen og derved bidra til å effektivisere byggeprosessene. Norsk deltakelse er viktig for å sikre ønsket utvikling av åpne standarder knyttet til BIM og et felles digitalt rammeverk som sikrer fri flyt av data mellom fag, aktører og prosesser. Standardiseringsarbeidet på BIM området er tett knyttet til innovasjon og satsninger i norsk byggenæring og i offentlig sektor. Internasjonal standardisering på området bidrar til markedsadgang for norsk innovasjon, eksport av norsk teknologi og videreutvikling og digitalisering av en stor og viktig sektor.

Norge har et betydelig internasjonalt engasjement på dette området. De norske deltakerne er sterke pådrivere i arbeidet. Dette sikrer norsk byggenæring kunnskap og kompetanse, mulighet til å påvirke utviklingen og å være i front når det gjelder å effektivisere arbeidet i bygg- og anleggssektoren. Det er norsk oppfølging av CEN- og ISO-arbeidet gjennom samme speilkomite, hvor myndigheter og næringsliv, konsulenter, forskning og akademia deltar. Arbeidet gjennomføres internasjonalt i følgende komiteer:

- ISO/TC 59/SC 13 *Organization of information about construction works* med norsk ledelse. Komiteen har medlemmer fra 40 land. Det er 8 aktive arbeidsgrupper, med norsk deltakelse i alle. Vi leder to av arbeidsgruppene.
- CEN/TC 442 Building information modelling (BIM) har norsk ledelse. Deltakelse fra 25 land. Det er 5 arbeidsgrupper og 18 pågående standardiseringsprosjekter med aktiv norsk deltakelse. I 2018 tok vi initiativ til å etablere en ny arbeidsgruppe som skal jobbe med BIM og infrastruktur.
- CEN Workshop agreement – Smart CE merking. Prosjektet startet opp høsten 2017 på initiativ fra Construction Products Europe (CPE), og avsluttet med å publisere en CEN Workshop agreement i juni 2018. Det har vært norsk sekretariat. Prosjektet skal bidra til forenkling av CE merking og dokumentasjon av byggevarer etter Byggevarerforordningen, ved en digital løsning.

I 2018 er det igangsatt et nasjonalt standardiseringsarbeid for *Product Data Templates* (PDT). Arbeidet er basert på standardiseringsarbeid gjort i CEN og hovedhensikten er å gjøre informasjon om byggevarer tilgjengelig i BIM modellene. Mye av effekten på kvalitet og effektivitet er avhengig av at egenskapene til byggevarerne som både er planlagt brukt og faktisk brukt, finnes tilgjengelig i modellen. Arbeidet med PDTer er høyt prioritert i norsk byggenæring gjennom næringens digitale veikart som svært mange virksomheter og organisasjoner har stilt seg bak.

1.3 Akustikk, støy og vibrasjoner

Området omfatter alt fra utemiljø og innemiljø i bygninger, støy og vibrasjoner under vann, bygg- og anlegg, arbeidsmiljø i industri, maskiner og utstyr, forskning, hørsel og hørselsvern, til helse, fritid og kulturliv. Interessen for standardisering innen akustikk, støy og vibrasjoner er økende. Forskningen antyder også at befolkningen er blitt generelt mer sensitive for støy og vibrasjoner. Norske eksperter deltar i omkring 50 internasjonale og europeiske arbeidsgrupper innenfor akustikk og vibrasjoner for å ivareta norske synspunkter og påvirke utforming av kriterier. Det er økning i andelen yngre eksperter og kvinner.

Eksempler på arbeid som pågår, er oppdatering av lydklasser for bygninger både nasjonalt og internasjonalt, og målemetoder som brukes til prøving om lyd- og støykrav i bygningstekniske forskrifter er oppfylt. Romakustiske metoder brukes i vurdering av lyd- og støyforhold og planlegging av støydemping og universell utforming eksempelvis i skoler og barnehager. Det er startet nye arbeider innen BIM-akustikk og lydforhold i kontorlandskap. Miljøstandarder på støy fra transportkilder har fått ny betydning i forbindelse WHO's rapport om transportstøy. Det er generelt blitt strengere bedømmelse av bl.a. jernbane- og flystøy relatert til menneskets opplevelse hvilket gjenspeiles også i nye standardiserte korreksjoner for støyplage. Standardisert måling av maskinvibrasjoner og overvåking av maskiner er en viktig del av arbeidet med sikkerhet på land og offshore.

Nasjonal målemetode for vibrasjoner fra landbasert transport og vibrasjonsklasser brukes bl.a. i forbindelse krav i bygningsteknisk forskrift og ved arealplanlegging. Det er i 2018 gjennomført en ny norsk undersøkelse for å bestemme hvor mye vibrasjoner bygninger tåler fra sprengninger ved bygge- og anleggsarbeid. Dette er et ledd i videreutvikling av en nasjonal standard, NS 8141, på området. Bransjen ønsket en ny utprøving av den standardiserte metoden bl.a. for å redusere kostander. Resultatene fra undersøkelsen analyseres videre i 2019 og brukes for å bestemme grenseverdier for sprengninger ved bygge- og anleggsarbeid. Undersøkelsen er enestående i global sammenheng. Det samarbeides også med svensk ekspertkomité som vil gjennomføre relatert forskning på samme område.

For noen år siden ble det etablert en Norsk Standard for romakustiske forhold i musikkøvingsrom. I 2018 ble dette arbeidet videreført internasjonalt gjennom en ny internasjonal arbeidsgruppe med norsk ledelse. Arbeidet har blitt godt mottatt og interesserte eksperter deltar fra mange land.

Akustiske kriterier er en viktig del av universell utforming av bygninger, og miljø. Dette er spesielt viktig på grunn av økning av antallet eldre i befolkningen, men det er også nødvendig for barns læring i skoler og barnehager. Gode lydforhold både hjemme og generelt i samfunnet er viktige generelt, men det er avgjørende for at personer med nedsatt funksjonsevne kan fungere og orientere seg i samfunnet. Dette er blitt videreført i lydklassifisering av bygninger. Standarder for hørselstjenester, hørselstesting og hørselsvern bidrar til å avdekke behov.

1.4 Brannsikkerhet

Godt regelverk og gode standarder på brannsikkerhetsområdet medvirker til å redde liv og spare verdier i hele levetiden til et bygg. Standarder bidrar til valg av mer økonomiske og effektive løsninger ved nybygg og for drift- og vedlikeholdsfasen til byggverk. Brann som fenomen utgjør et tverrfaglig og komplekst fagområde, og behovet for standarder og veiledninger innenfor dette fagområdet er tilsvarende stort.

Arbeidet omfatter alt fra utstyr til å oppdage og varsle brann og utstyr som bidrar til å slokke brann. Vi utvikler standarder for hvordan vi skal prøve å klassifisere bygningsmaterialers og -produkters egenskaper ved brann og metoder som kan benyttes ved branntekniske analyser og prosjektering. Markedet for standarder innenfor brannområdet er stort og omfatter blant annet alle produsenter og brukere av byggevarer det stilles branntekniske krav til, prosjekterende og utførende innenfor brannområdet, brukere av byggverk og brann- og redningstjenesten.

SN/K 083 Ildsteder og skorsteiner har bred deltakelse og følger opp arbeidet i flere europeiske standardiseringskomiteer. Arbeidet er viktig for å redusere utslipp av partikler og helsefarlige gasser fra ovner fyrt med fast brensel. Vi har arbeidet med å inkludere norske krav i prøvingsmetoder for ovner fyrt med fast brensel. Norge har som mål at det utarbeides en europeisk standard for testing av ovner som måler de reelle utslippene av partikler, NO_x, CO og organiske gassformige forbindelser fra ildsteder for fast brensel.

SN/K 015 Brannsikkerhet i bygninger følger opp arbeidet med klassifiserings- og prøvningsstandarder som danner grunnlag for dokumentasjon av produkters branntekniske egenskaper. Arbeidet danner også grunnlaget for hvordan myndighetenes kravsnivå kan beskrives i forskrift og hvordan de kan stille spesifikke krav til bygningsdeler og produkter i form av ytelser og klasser. Arbeidet vil gi metoder og verktøy som sikrer at intensjonen med byggeteknisk forskrift og brannregelverket forøvrig blir ivaretatt og at dokumentasjonen for bygningers brannsikkerhet blir utformet på en tilfredsstillende måte. Det har vært arbeidet med flere standarder som vil ha betydning nasjonalt når det gjelder faste brannslukkesystemer.

1.5 Samferdsel

SN/K 175 *Intelligente transportsystemer (ITS)* bidrar i utarbeidelsen av internasjonale standarder for intelligente transportsystemer. Det omfatter alt fra sanntidssystemer for kollektivtrafikk til autonome kjøretøy. Slike systemer kan ikke fungere uten standarder for hvordan informasjon skal deles. Hinderet oppstår dersom standarder ikke er åpne, men knyttet til enkeltløsninger. SN/K 175 er bredt sammensatt av ulike interessenter og flere av dem deltar i en eller flere arbeidsgrupper i ISO og CEN.

Vi har ansvaret for ett sekretariat i ISO og ett i CEN. CEN-arbeidet følger opp et standardiseringsmandat fra EU-kommisjonen og arbeider spesielt med standarder for urbane miljø, blant annet for å gjøre nye transportformer som delebil, bysykler osv. tilgjengelig i reisepanleggere. Arbeidet i ISO og CEN er godt tilpasset de smarte transportløsninger som er under utprøving i Norge og aktiv deltakelse er viktig for å sikre at denne utviklingen fortsetter.

Statens vegvesen og Jernbanedirektoratet legger disse standardene til grunn i sine strategier, og bruken av internasjonale standarder fremheves i Nasjonal transportplan 2018-2029. Når norske transportsystemer bygger på internasjonale standarder betyr det at norske leverandører som tilpasser seg hjemmemarkedet også vil være tilpasset et internasjonalt marked. Det gir markedsadgang basert på standarder og store muligheter for å eksportere norsk innovasjon og

norske løsninger. Norske virksomheter som utvikler og bruker ITS teknologi, og som deltar i komitéarbeidet, får tilgang til nasjonalt og internasjonalt nettverk og kunnskap om endringer i sine rammebetingelser i form av nye standarder. Det bidrar også til at Norge kan være i tet på bruk av disse teknologiene, som igjen vil gi store muligheter for norske selskaper når teknologien etter hvert tas mer i bruk i andre land også.

Standarder for ITS legger grunnlaget for videre innovasjon. Det prøves nå ut mange ulike typer løsninger. Uten felles standarder for kommunikasjonsprotokoller og -meldinger vil det være tilnærmet umulig å drive innovasjonen videre fordi ulike løsninger ikke vil kunne snakke med hverandre.

SN/K 146 *Mindre fartøy* bidrar i utarbeidelsen av globale standarder for fartøy inntil 24 meter. Et av hovedformålene er å øke sikkerheten for mindre fartøy. Norske virksomheter som utvikler og bruker disse fartøyene, og som deltar i komitéarbeidet, får tilgang til nasjonalt og internasjonalt nettverk og kunnskap om endringer i sine rammebetingelser i form av nye standarder.

1.6 Vegutstyr/vegmateriale

SN/K 236 *Vegutstyr* bidrar i utarbeidelsen av europeiske standarder for rekkverk, skilt, sikkerhetsbarrierer, støyskjermer og vegmerkingsmaterialer. Gjennom at norske aktører får kjennskap og får påvirke standardene blir det mulig for norske leverandører av slikt materiell også til å kunne levere internasjonalt. Representanter fra komiteen deltar i revisjon av standarden for parkeringsautomater for å sikre at krav til universell utforming blir ivaretatt.

SN/K 363 *Vegmaterialer* bidrar i utarbeidelsen av europeiske standarder for asfalt under byggevareforordningen. Norske eksperter fra myndigheter, produsenter, kontrollorgan, rådgivning, laboratorier deltar aktivt i det europeiske standardiseringsarbeidet og innehar totalt 16 verv. Asfaltstandardene brukes som underlag for kontrakter mellom bestiller og entreprenører og for sertifisering av produksjonen. Gode standarder for asfaltleveranser bidrar til å sikre kvalitet og effektivitet i anbudsprosessen, forenkle kravspesifikasjon og dokumentasjon. Formålet med norsk deltakelse er å gjøre standardene brukervennlige og sikre at de er i henhold til norske krav og norsk praksis.

SN/K 005 *Tilslag* utarbeider produktstandarder for pukk og lette tilslag som bidrar til å sikre kvalitet av stein, effektivisere anbudsprosesser og forenkle kravspesifikasjon og dokumentasjon. Myndigheter, produsenter, kontrollorgan, rådgivning og laboratorier deltar i det europeiske standardiseringsarbeidet og innehar totalt 14 verv. Speilkomiteen bidrar til forankring, påvirkning og et faglig nettverk for utvikling av fagområdet og å sikre at vi får gode standarder. Komiteen har utviklet NS 3468, for krav til grove steinmaterialer. Standarden ble utgitt 1. januar 2019. Den er et verktøy for bestilling og spesifikasjon mellom byggherrer og leverandører. I arbeidet er det tatt inn nye metoder for dokumentasjon av kvalitet, blant annet bruk av billedanalyse som vil forenkle arbeidet vesentlig. Det vurderes om standarden skal foreslås en europeisk standard.

SN/K 364 *Bitumen* bidrar til utviklingen av europeiske standarder for bitumen, som er en av hovedbestanddelene i asfalt. Det er vidt forskjellige krav til bitumen avhengig av klimatiske forhold, veislitasje og vedlikeholdsintervall. SN/K 364 påser at spesifikasjoner på materialer og testmetoder er i samsvar med de behovene som Norge har. Målet er optimale løsninger som er kompromiss mellom material og påføringskostnader og levetid og reparasjonsintervall. Det er norske produsenter som selger løsninger og produkter til andre europeiske land med liknede klimatiske forhold og dermed de samme kravene til bitumen. Komiteens arbeid sikrer gode løsninger for norske forhold og opprettholder og styrker konkurransedyktigheten til norske bedrifter. Komiteen jobber også med standarder for prøvingsmetoder. Dette gjelder både forbedring av eksisterende testmetoder og utvikling av nye metoder for å karakterisere de kjemiske og fysiske egenskapene til bitumen. Målet er å ha metoder som er sikre og kostnadseffektive og som gir god reproducerbarhet.

1.7 Ledelsessystemstandarder

Det er utviklet ledelsesstandarder for nærmere 50 fagområder, og disse er harmoniserte i forhold til hverandre. Ledelsesstandardene danner grunnlag for god virksomhetsstyring, og de brukes av både store og små virksomheter, offentlige som private. Arbeidet med harmonisering av ledelsesstandardene har pågått gjennom mange år og representerer innovasjon og en betydelig forenkling for de mange tusener av offentlige og private virksomheter som benytter standardene i sitt system for virksomhetsstyring. Norske eksperter deltar aktivt i dette standardiseringsarbeidet på flere områder.

De internasjonale ledelsesstandardene har i dag en ensartet terminologi. Det gjør det enklere å etablere en felles oppfatning om hva f.eks. kvalitet er, hva et ledelsessystem er, hva som utgjør organisasjonens kontekst, hvordan kompetanse defineres, hva lederskap er og hva fordelene med kontinuerlig forbedring er.

For virksomheter som opererer internasjonalt, vil det kunne gi konkurransefortrinn å etablere et integrert ledelsessystem, der fagområder inngår i henhold til kundeønsker eller for å styrke egen profil.

Retningslinjer for revisjon av ledelsessystemstandarder

NS-EN ISO 19011 ble fastsatt og lansert i engelsk og norsk utgave høsten 2018. Den kan brukes av offentlige og private aktører, av bedrifter av alle størrelser, alle bransjer og virksomhetstyper, ved produksjon og tjenesteyting og også for produksjon for et hjemmemarked og ved eksport og import. En bør tilstrebe at standardens prinsipper og metodebeskrivelser innbefattes i all revisjon av systemer.

Standarden ble gjort kjent gjennom et fulltregnet lanseringsarrangement. Målet var å gi norske virksomheter en mulighet til å forberede seg på den nye standarden og hva den innebar av endringer for de enkelte aktørene.

Miljøledelse og støttestandarder

Et stort arbeid med en standard som gir veiledning for trinnvis innføring av miljøledelse, ISO 14005, spesielt egnet for SMBer, er under ferdigstilling. Denne er viktig for norsk næringsliv med sin relativt store andel mindre bedrifter, som ofte vil underleverandører til større bedrifter. Underleverandører vil ofte få krav om at de skal ha et etablert miljøledelsessystem. Standarden vil også kunne brukes av bedrifter når de skal kvalifisere seg i forhold til lov om offentlige anskaffelser.

Det utarbeides to standarder for økodesign, og en gruppe standarder for effektiv utnyttelse av materialer er ferdigstilt. Disse vil kunne brukes av bedrifter og myndigheter for å innfri kravene i det reviderte økodesigndirektivet som nå er utvidet med krav om effektiv ressursutnyttelse, og av bedrifter som vil endre sin virksomhet i forbindelse med innføring av sirkulær økonomi nasjonalt og internasjonalt.

En rekke standarder for reduksjon av klimaendringer og klimatilpasning er ferdigstilt eller under ferdigstilling. Disse omfatter metoder og krav for kvantifisering av klimagassutslipp og -binding, både på organisasjons- og produktnivå, delvis om hvordan virksomheter skal planlegge i forhold til mulige klimaendringer – i et risikoperspektiv.

Seks standarder utvikles med tanke på å sikre faktabaserte, grønne investeringer. Disse er spesielt rettet mot finanssektoren, til hjelp for investorer og investeringsobjekter som eksempelvis vil kanalisere ressurser i forhold til redusert klima- og miljørisiko.

Internasjonalt arbeides det med standardisering knyttet til miljømerking, -deklarasjoner og -kommunikasjon. Arbeidet har konsekvens for samordning av alle typer miljøkommunikasjon, der det stilles krav om at påstander som settes frem, skal være strengt faktabasert og dokumenterbart. Dette vil kunne få konsekvenser for svanemerket, EU-blomsten og EPDer. For næringsliv og samfunn er det viktig å få «ryddet opp i merkejungelen» og etablere mest mulig

felles grunnlag for miljøkommunikasjon. Dette vil føre til at innkjøpere og sluttforbrukere i større grad skal kunne foreta bevisste, faktabaserte, miljøriktige valg og prioriteringer.

Sirkulær økonomi

ISO igangsatte et nytt standardiseringsprosjekt i 2018 knyttet til sirkulær økonomi. Det er stor norsk interesse og en bredt sammensatt nasjonal speilkomité er under etablering. Standardene skal være effektive redskaper for private og offentlige aktører ved innføring av sirkulær økonomi. Hensikten er å øke ressurseffektivitet på alle nivåer og virke preventivt i forhold til fremtidig mangel på vesentlige materialer og råstoffer samt å redusere uønskede miljøpåvirkninger. Det er antatt at bedrifter som styrer i henhold til disse prinsippene og innfører egnede metoder for energi- og materialeffektivitet, vil kunne få vesentlige markedsfordeler. Standardene skal kunne brukes for å innfri kravene i Økodesigndirektivet og EUs politikk for sirkulær økonomi.

Arbeidsmiljø

NS-ISO 45001 *Ledelsessystemer for arbeidsmiljø* ble utgitt i 2018 etter et krevende arbeid gjennom flere år. Standarden gir et rammeverk for organisasjoner for at de kan bygge opp et ledelsessystem for å øke sikkerheten og implementere policy, mål og rutiner som bidrar til kontinuerlig forbedring på arbeidsmiljøområdet.

ISO 45001 kan brukes som hjelpemiddel for å konkretisere kravene i Forskrift om systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid i virksomheter (Internkontrollforskriften). For virksomheter som har outsourcet aktiviteter eller som samarbeider med utenlandske virksomheter kan standarden brukes som spesifisering for et arbeidsmiljø med fokus på å redusere arbeidsrelaterte sykdommer og ulykker. Samsvar med standarden kan benyttes som dokumentasjon på krav til arbeidsmiljø for norske virksomheter som driver med eksport av varer og tjenester.

Norge har deltatt med flere eksperter i den internasjonale standardiseringskomiteen som har utarbeidet ISO 45001. Norske eksperter har bidratt med kompetanse og erfaringer fra norsk arbeidsliv gjennom blant annet det sterke trepartssamarbeidet.

Samfunnssikkerhet

SN/K 211 følger opp det internasjonale standardiseringsarbeidet innenfor samfunnssikkerhet som utvikler standarder for et sikrere samfunn, der liv, helse og verdier er sentrale elementer.

Det er publisert 35 standarder som dekker terminologi, resiliens, nødadministrasjon, fellesskapets motstandskraft, beskyttende sikkerhet og autensitet for produkter. Videre er det 14 standarder under utvikling.

Et utvidet samarbeid er etablert med DSB for å sikre norsk innflytelse i internasjonal standardisering. Norge skal lede arbeidet med en ny ISO standard for store arrangementer i byer i samarbeid DSB og Bergen Kommune.

Risikostyring

ISO 31001 *Risikostyring – Retningslinjer*, ble publisert i ny utgave i 2018. Standarden gir veiledning om hvordan usikkerhetene kan identifiseres, forstås og håndteres og hvordan virksomheter kan integrere risikobasert beslutningstaking når det gjelder planlegging, ledelse, rapportering, policy, verdier og kultur. Den er beregnet for alle typer risiko og kan brukes av alle som håndterer risiko.

Den reviderte utgaven tar hensyn til markedsutviklingen og nye utfordringer som virksomheter står overfor sammenlignet. Et eksempel er økt kompleksitet i økonomiske systemer og framvekst av risikofaktorer som f.eks. digital valuta.

Den gir mer strategisk veiledning enn forgjengeren og legger større vekt på både involvering av toppledelsen og integrering av risikostyring i organisasjonen. Den legger større vekt på at det å skape og beskytte verdier er nøkkeldrivere for risikostyring, og understreker nødvendigheten av

å ta hensyn til åtte prinsipper for risikostyring, bl.a. kontinuerlig forbedring, involvering av interessenter, tilpasning til organisasjonens behov og å ta hensyn menneskelige og kulturelle faktorer.

Det har vært deltakelse fra en rekke norske interessenter i arbeidet. NS-ISO 31000 er oversatt til norsk.

Mangfoldsledelse

NS 11201 Mangfoldledelse, ble ferdigstilt i 2018 og lansert på et vellykket arrangement under Arendalsuka. En engelskspråklig versjon av standarden er ferdigstilt, og ved slutten av året ble veiledning til standarden utgitt både på norsk og engelsk. Standarden inngår i serien av ledelsessystemstandarder, og det innebærer at bestemmelsene i NS 11201 kan integreres i virksomhetens felles ledelsessystem sammen med bestemmelser fra andre ledelsessystemstandarder. Standarden er foreslått som grunnlag for et globalt standardiseringsprosjekt i ISO.

Standarden for mangfoldsledelse stiller krav til virksomheter som velger å høste fordeler ved mangfold i arbeidsliv og samfunnsliv. Mangfold med hensyn til kjønn, alder, etnisk bakgrunn, religion, kultur, språk, kompetanse, seksuell legning, funksjonsnivå er en styrke som kan gi økt lønnsomhet. Norsk Standard for mangfoldsledelse er nevnt i Regjeringens integreringsstrategi 2019–2022, *Integrering gjennom kunnskap*.

1.8 Helse og omsorg

Det er en utfordring for standardiseringen at helsesektoren ikke anerkjenner Standard Norge som standardiseringsorganisasjon, men i stor grad heller ønsker å utvikle egne bransjestandarder nasjonalt og regionalt. Dette gir flere utfordringer. På flere viktige områder er det ingen norsk deltakelse og norske virksomheter har liten eller ingen påvirkning på standardiseringsarbeidet. Dermed blir det vanskeligere å eksportere norsk innovasjon og norske produkter og tjenester innen helse og omsorg. Både kommuner og næringsliv har gitt klare tilbakemeldinger på at internasjonale standarder som ikke blir utarbeidet med deltakelse fra norske eksperter reduserer markedsmulighetene både nasjonalt og internasjonalt.

Standard Norge har behov for en styrket legitimitet og posisjon for at sektoren selv skal ta initiativ til standardiseringsarbeid gjennom Standard Norge

Robotteknologi

SN/K 577 er speilkomité for ISO/TC 299 *Robotics*, som ledes av Sveriges Standardiseringsinstitutt (SIS). Det er publisert 18 standarder med ytterligere 12 standarder under utvikling. Komiteen er delt inn i 7 arbeidsgrupper hvor norske interessenter primært deltar i gruppene for *Medical robot safety*, *Personal care robot safety* og *Service robots*.

Erfaringsutvekslingen og overføringen fra industri og automasjon til helse er stor, med sentrale aktører som Honda, Panasonic og andre ledende aktører som deltakere i ISO-komiteen. Et bredt utvalg av interessenter deltar i den norske speilkomiteen. Dette er hovedsakelig representanter fra næringsliv og universitets- og forskningssektoren. Komiteemedlemmene har bidratt aktivt til å kartlegge fagmiljøet i Norge for bredest mulig deltakelse i arbeidet.

Ageing Societies

At befolkningen lever lengre er både en utfordring og mulighet som Norge ikke står alene om, og ISO-komiteen samler eksperter innen et vidt spekter av fagområder. Det er vedtatt å igangsette arbeidet med standarder for:

- Et aldersinkluderende arbeidsliv
- By, samfunns- og tilgjengelige arenaer som ivaretar mennesker med demens og andre kognitive vansker

OsloMet har deltatt aktivt i arbeidet og har bistått med å samle fagekspertene til speilkomiteen. Høsten 2018 ble det arrangert et vellykket frokostmøte som engasjerte eksperter både innen arkitektur og byutvikling, byggenæringen og helsesektoren.

Krav til Pasient- og brukervedvirkning

SN/K 571 er speilkomité til CEN/TC 450 *Person-centred care* som også har svensk ledelse.

Brukermedvirkningen står sterkt i de nordiske landene, og standardens overføringsverdi til norsk kultur og organisasjonsfilosofi er høyaktuell. Standarden er i siste fase av utviklingen og forventes publisert høsten 2019. Speilkomiteen er godt sammensatt av blant annet representanter fra brukerorganisasjoner, kommuner, NAV, kompetansesentra, NHO Service og Norsk Sykepleierforbund.

Anestesi-, respirasjon- og luftveisutstyr

SN/K 122 følger og påvirker arbeidet ISO/TC 121 *Anaesthetic and respiratory equipment* og CEN/TC 215 *Respiratory and anaesthetic equipment*. Komiteene utarbeider standarder for anestesi – og respirasjonsutstyr, tilhørende enheter og forsyningssystemer. Standardene som utvikles bidrar til økt pasientsikkerhet ved å sikre:

- Riktig administrasjon av anestesi til pasienten
- Trygge metoder for å fjerne overskudd av gass vekk fra pasienten
- Metoder for å overvåke pasienter

ISO/TC 121 har publisert 101 standarder og 43 er under utvikling. Norge har eksperter med i flere arbeidsgrupper. CEN/TC 215 ser spesielt på harmonisering av standarder i forhold til europeiske forordninger på medisinsk utstyr. Komiteen om lag 30 standarder på sitt arbeidsprogram. SN/K 122 har deltakere fra myndigheter, næringsliv og helseforetak.

Komiteen gir norske produsenter og helseforetak mulighet til å påvirke internasjonal standardisering innen anestesi- og respirasjonsutstyr og for å kjenne de krav som settes til produktene. Globale standarder brukt av både produsenter og regulatoriske myndigheter hindrer handelsbarrierer og fremmer næringsutvikling og innovasjon.

Helsetekstiler

SN/K 121 *Helsetekstiler* består av representanter for helsevesenet, vaskerier og leverandører av bekledningstekstiler. Hensikten med standardiseringsarbeidet er å redusere antall modeller og tilpasse produktstørrelsene til dagens brukere. Færre modeller og bedre tilpasning vil medføre store besparelser i innkjøp, lagerplass og vedlikehold.

Kvalitetsstyring av medisinsk utstyr

SN/K 113 er speilkomité for ISO/TC 210 *Quality management and corresponding general aspects for medical devices* og CEN/CLC/TC 3 *Quality management and corresponding general aspects for medical devices*. Komiteene utarbeider standarder for kvalitetsstyring av medisinsk utstyr.

ISO/TC 210 har publisert 29 standarder og 10 er under utvikling. Disse vil fremme økt kvalitet og pasientsikkerhet i norsk helsesektor, herunder metoder for kvalitetssikring av medisinsk utstyr, programvare, overvåking, symboler og nomenklatura for medisinsk utstyr.

CEN/CLC/TC 3 *Quality management and corresponding general aspects for medical devices*, ser spesielt på harmonisering av standarder i tråd med europeiske forordninger:

- 2017/745 om medisinsk utstyr
- 2017/746 om in vitro-diagnostisk medisinsk utstyr

SN/K 113 gjenspeiler et bredt utvalg av eksperter og produsenter på området med deltakelse myndigheter, forskning og næringsliv. Komiteen gir bl.a. norske produsenter tilgang til

informasjon som er viktig for deres virksomheter, og mulighet til å påvirke internasjonal standardisering.

Sterilisering av helseprodukter

SN/K 108 er speilkomite for ISO/TC *Sterilization of health care products* og CEN/TC 102 *Sterilizers and associated equipment for processing of medical devices*.

ISO/TC 198 har publisert 56 standarder og 23 er under utvikling. CEN/TC 102 ser spesielt på harmonisering av standarder i forhold til nye forordninger for medisinsk utstyr. SN/K 108 består av et bredt utvalg av eksperter fra helseforetak, myndigheter og fagforbund.

1.9 IKT

IKT standardisering har i perioden hatt høyt fokus på internasjonalt arbeid og vi opplever i økende grad at Standard Norge er en lyttepost og aktiv bidragsyter inn i regjeringens arbeid med omstilling og vekst for Norge, og ikke minst i digitaliseringsarbeid i offentlig sektor og næringsliv. Standard Norge har deltatt i utviklingen av nasjonal strategi for digital sikkerhet ved å bidra i arbeidsmøter om behov og tiltak.

Grunnlagsstandarder på IKT-område

Vi har deltatt aktivt på møter i ISO/IEC JTC 1 som er felleskomiteen for standardisering innen informasjonsteknologi. Arbeidet er svært bredt. De norske ekspertene engasjerer seg i et fåtall områder; IT-sikkerhet, læringsteknologi, person ID og biometri.

Fagområdet «digitalisering» er i stor utvikling og det er viktig med økt norsk engasjement. Områder som IT-governance, Internett of things (IOT), Blokk kjede (Blockchain), kunstig intelligens (Artificial intelligence) er av interesse for norsk næringsliv. Vi arbeider med å få økt norsk engasjement i arbeidet.

I 2018 har vi arbeidet for å få på plass en ny felles arbeidsgruppe under norsk ledelse mellom ISO/TC 211 GIS og ISO/TC 204 ITS. Dette arbeidet vurderes av ekspertene som avgjørende for å bryte ned standardiseringssiloer og harmonisere beskrivelsen av lokasjon. Det har vesentlig betydning for utrulling av intelligente transportsystemer. Det er et godt eksempel på et område der norske innovasjonsmiljøer jobber gjennom internasjonal standardisering for å forankre norske løsninger og skape aksept og markedsadgang for disse løsningene. Norge har på kort tid har økt sin posisjon og relevans i CEN og ISO med oppgaver som har avgjørende betydning for innføring av intelligente transportsystemer.

Helseinformatikk

SN/K 120 er speilkomité for det internasjonale standardiseringsarbeid på området. 30 standarder er under utvikling. Standard Norge har dialog med Direktoratet for e-helse om nytt mandat og videreføring av dette arbeidet. Direktoratet har fått en bedre forståelse for arbeidet og har intensivert og økt innsatsen sin.

Merking av fiskekasser – logistikk og sporbarhet

En europeisk standard for merking av fiskekasser vil bli ferdigstilt første kvartal 2019. Standarden bygger på norske løsninger, norsk standard og arbeidet har hatt norsk ledelse. Standard Norge har presentert prosjektet for kommisjonen med hovedvekt på sporbarhet og standardens innhold som kan supplere EU direktiv 1224/2009 *establishing a Community control system for ensuring compliance with the rules of the common fisheries policy*.

Internet of Things (IoT)

Dette er et område i ekspansjon. IoT er nettverket av identifiserbare gjenstander som er utstyrt med elektronikk, programvare, sensorer og nettverk som gjør gjenstandene i stand til å koble seg til hverandre og utveksle data. Området er av interesse for mange aktører innen ulike sektorer. Standard Norge arbeider fortsatt med å rekruttere eksperter. Området har viktige

grenseflater mot IKT-sikkerhet fordi alle komponentene i seg selv kan utgjøre en sikkerhetseksposering.

I samarbeid med Norsk Elektroteknisk komitee (NEK) ble det gjennomført et svært vellykket frokostmøte høsten 2018 med over 90 deltakere. Samarbeidet med NEK vil videreføres for å skape merverdi for aktører og interessenter.

1.10 Industri

SN/K 032 *Bioenergi* bidrar til utarbeidelsen av internasjonale standarder gjennom sju internasjonale komiteer. Det er stor faglig bredde arbeidet komiteen skal dekke og det er stor internasjonal aktivitet innen feltet. Økt utbredelse av bruken av standarder vil øke kompetansen og effektiviteten i sektoren.

For å nå miljø og bærekraftsmål nasjonalt via blant annet bioenergi til veitrafikk, sjøfart, luftfart og anlegg er det viktig med internasjonale standarder. Blant temaene som omfattes er bærekraftig produsert biomasse, og metodikk og spesifikasjoner ved forbrenning av avfall til energi. Ved at standardene blir gode og kjente for norske aktører forenkler det senere internasjonalisering av norske løsninger og det legger slik grunnlag for både verdiskaping og innovasjon.

SN/K 184 *Hydrogenteknologi* følger opp og deltar i utvikling av internasjonale standarder. Hydrogen som energibærer vil i årene som kommer spille en viktigere og større rolle i omstillingen til lavutslippssamfunnet. Komiteens arbeid og utvikling av disse standardene vil bidra til forbedret og direkte kontakt mellom fagmiljøene og ansvarlige myndigheter, etablere tekniske løsninger for sikker bruk av hydrogen som energibærer, tekniske løsninger for infrastruktur for hydrogen, og spesifisere produktkrav for produsenter av hydrogenløsninger. Gjennom aktiv deltakelse i standardiseringsarbeidet får de norske ekspertene kunnskap om internasjonale standarder som er nødvendig for internasjonal markedsadgang. I 2018 ble flere standarder med tekniske spesifikasjoner for hydrogenfyllestasjoner og for lagringstanker (som kan brukes stasjonært og til transport) ferdigstilte. Disse standardene er med på å videreutvikle og sikre infrastruktur for hydrogen. Videre jobbes det med standarder som vil bli viktige for norske lover og forskrifter ved implementering av EUs direktiv om infrastruktur for alternative drivstoff.

SN/K 576 *Flytende drivstoff* bidrar til utarbeidelsen av internasjonale standarder gjennom tre internasjonale komiteer. Komiteen er bredt sammensatt og flere deltakere i internasjonale arbeidsgrupper. Temaene som omfattes er drivstoffprodukter, bærekraftskriterier, merking av drivstoff. Internasjonale standarder er helt avgjørende, ettersom Norge er avhengig av å importere mye biodrivstoff i dag. Samtidig vil norske innspill gjøre det mulig for norske aktører å tilpasse sine produkter til internasjonale standarder og dermed internasjonale markeder. En sentral standard er NS-EN 16942:2016 *Merking av drivstoff* som gir krav og brukerinformasjon om merking av drivstofftyper både i kjøretøy og på fyllestasjoner. Hensikten er at det skal være enkelt for forbrukeren å orientere seg om hvilke drivstofftyper et kjøretøy kan benytte og hvilke drivstoff som er tilgjengelig på fyllestasjonen. Standarden definerer merking for bensin, diesel og gassformig drivstoff.

Energiledelse

ISO 50001:2018, *Energistyringssystemer - Krav med veiledning for bruk*, ble utgitt i ny utgave høsten 2018 med felles struktur (HLS) slik at den skal implementeres enklere i ledelsens virksomhetsstyring. Komiteen SN/K 295 *Energiledelse og tilhørende tjenester* har bidratt aktivt i den internasjonale revisjonen.

Den nye versjonen inneholder oppdaterte vilkår og definisjoner og større avklaring av visse energikonsepter. Det er også sterkere vekt på toppledelsens rolle, da det er viktig å skape en organisatorisk forankring i hele organisasjonen. Standarden er oversatt til norsk.

Brannbil

SN/K 161 *Brannbil* utarbeider standarden NS 11060 som gir tekniske krav til brannbiler. Kommunalt innkjøpte brannbiler varierer stort i utrustning, og standardisering kan bidra til å få kostnadene ned. Det frigjør offentlige midler til andre formål og formodentlig mer verdiskapende formål enn innkjøp av spesialtilpassede brannbiler. Samtidig muliggjør det for leverandører å tilpasse seg til én standard og få forutsigbarhet for sine produkter. Målet er også å sikre en lik uniformering for alle brannbiler, og videre at opplæring og trening for brannpersonell blir enklere gitt mer likt utstyr. Standarden ferdigstilles i 2019.

2 Informasjonsarbeid om standardisering overfor næringsdrivende og offentlige myndigheter

2.1 Aktiviteter som har bidratt til bevisstgjøring hos næringslivet og andre relevante aktører om bruk og nytteverdi av standarder

Viktige føringer for kommunikasjonsarbeidet i 2018 har vært å:

- tydeliggjøre bidraget Standard Norge gir til næringsliv og samfunn knyttet til innovasjon, bærekraft, internasjonal markedsadgang og produktivitet
- ta eierskap til begrepene «standard», «Norsk Standard», «standardisering» og NORSOK (som vi forvalter)
- flytte standarder nærmere opinionen ved å forenkle budskapene
- løfte fram Standard Norge som en attraktiv arbeidsplass

Arrangementer

Vi har hatt stor suksess med våre arrangementer i 2018 og har utviklet frokostmøte-konseptet Standard Morgen til å bli en sterk merkevare. Vi har gjennomført 30 arrangementer gjennom året, hvorav 17 har vært Standard Morgen. Alle frokostmøtene blir evaluert, og kundetilfredshetsgraden har vært 5,1 (på en skala fra 1 til 6 der 6 er best).

Noen av temaene som har vært presentert under Standard Morgen er:

- Et aldersvennlig samfunn
- Sirkulær økonomi
- Klimaendringer og laster på konstruksjoner
- Møbelstandardisering
- IoT
- Universell utforming i bygninger

På disse arrangementene bidrar virksomhetene med sine erfaringer om utvikling og bruk av standardene. Gjennom arrangementene har vi framhevet Standard Norges rolle som samfunnsbygger og satt søkelys på standardenes nytteverdi for økt verdiskaping. Vi rekrutterer også mange nye komitémedlemmer gjennom disse arrangementene.

Vi lanserte den nye internasjonale standarden for arbeidsmiljø, ISO 45001, med over 100 deltakere og gode innledere fra næringsliv, myndigheter, forskning og arbeidstakersiden. I forbindelse med et internasjonalt standardiseringsmøte for cyber sikkerhet på NTNU Gjøvik arrangerte vi et «business forum» med 150 deltakere fra blant annet næringsliv, forskning og politiske myndigheter, og vi fikk god synlighet.

Vi deltok på fire arrangementer under Arendalsuka blant annet om Mangfoldsledelse (og Smarte byer. Arendalsuka var en god erfaring og vi fikk med oss både en statsråd og statssekretær i våre debatter i tillegg til representanter fra organisasjoner, næringsliv og myndighetsorganer.

Digital synlighet

Nettrafikken for 2018 viser at vi har hatt nesten 1,6 millioner besøk og at brukerne i gjennomsnitt har besøkt fire sider per gang. Våre mest besøkte fagsider er NS 3420 (byggningsbeskrivelser), Kontraktstandarder - bygg, anlegg og eiendom, Bygningsdeltabell og Akustikk og støy – Lydklasser, kvalitetsstyring og arbeidsmiljø og HMS.

I samarbeid med Standard Online distribuerer vi månedlig fire ulike digitale nyhetsbrev. De inneholder informasjon om ferdige standarder, prosjektforslag, nye prosjekter, arrangementer og standarder på høring.

En stor satsing i 2018 var et digitalt helsemagasin. Helse og omsorg har vært et satsingsområde i Standard Norge med begrenset synlighet. Gjennom ni nettartikler ville vi tydeliggjøre verdien av standardisering innenfor kommunehelsetjenesten (eldreomsorg, hjemmetjenester, BPA, økonomi og kvalitet). Det digitale helsemagasinet er godt mottatt og blir lest av mange av våre virksomheter. Vi har lansert nettsider knyttet til FNs bærekraftsmål som viser hvordan standarder kan støtte opp under disse. Vi har hatt høy aktivitet i sosiale medier gjennom året, med en økning i organisk (ubetalt) rekkevidde på twitter med 78 % og på facebook med 58 %.

Suksesshistorier og godt bildemateriale

Standard Norge har utviklet flere nye suksesshistorier i løpet av året som er basert på gode sitater fra brukerne/interessentene om deres erfaring med bruk av standarder. I 2018 utviklet vi et sett med bilder som har fått tittelen «Tenk deg en verden uten...». Disse har fått stor spredning i sosiale medier nasjonalt og internasjonalt.

«Employer branding» og studentkommunikasjon

Vi har i 2018 utvidet vår «employer branding»-kampanje som viser fram Standard Norge som en attraktiv arbeidsplass og viktig samfunnsaktør.

Standard Norge har deltatt med stand på Næringslivsdagen ved NTNU/ Trondheim, Bedriftspresentasjon ved NTNU/ Trondheim, Karrieredagen på NTNU/Gjøvik, Bygg- og miljødagen ved NTNU/ Trondheim og Karrieredagen på NMBU/Ås og engasjert studenter gjennom blant annet quiz om standarder. Fem mastergradsstudenter har hatt sommerjobb i Standard Norge, og vi har samarbeidet med dem om profilering på studentmesser og bedriftspresentasjoner.

Media

Sakene har vært knyttet til mangfoldsledelse, snølast på tak, klimagassberegninger for bygg, ny internasjonal arbeidsmiljøstandard, standardiserte klesstørrelser, nytteverdien av standarder/ Nordisk markedsanalyse, CE-merking av byggevarer, betongstandardisering, IT-sikkerhet, areal i bygg og BPA.

Vi oppnådde 400 mediaoppslag i 2018. Så godt som alle oppslagene er positive eller nøytrale. Omtalen av Standard Norge får en spredning til om lag 26 millioner lesere/lyttere/seere.

Standardiseringskurs

Det er viktig å få nye interessenter og brukergrupper med som deltakere i standardiseringsprosjekter og bygge standardiseringskompetanse hos dem som deltar i nasjonalt og internasjonalt arbeid. Opplæringskursene, *Introduksjon til standardisering* og *Komiteearbeid*, er gratis for alle interesserte, og viktige tiltak i dette arbeidet.

Vi har gjennomført fire standardiseringskurs med til sammen over 80 deltakere med gode tilbakemeldinger. I 2018 gjennomførte vi også et «bedriftsinternt» kurs for 20 personer hos Petroleumstilsynet i Stavanger».

2.2 Omfang og resultat av kontakt med offentlige myndigheter for å fremme bruk av standarder som verktøy

Standard Norge har kontakt med myndigheter innenfor en rekke fagområder. Kontakten kan være informasjon om nye prosjekter, søknad om støtte til prosjekter, etablering av samarbeidsavtaler og oppfølging av disse, informasjonstiltak, og avtaler om tilgjengeliggjøring av standarder for ulike interessenter. I oversikten er de mest relevante kontaktene i 2018 gjengitt.

Det er generelt sett høy deltakelse fra myndigheter i våre standardiseringskomiteer. Ifølge våre oversikter deltar en eller flere representanter fra myndighetene i 75 prosent av våre standardiseringskomiteer.

Resultatene av arbeidet med å skaffe finansiering til standardiseringsaktivitetene innenfor de respektive fagområdene framgår også av figur 2 og tabell 1 i punkt 5 i rapporten.

Myndighet	Område	Omfang og resultat
Direktoratet for byggkvalitet	Sektorstyre BAE	Ledelse og deltakelse.
	Byggevaredirektivet	Gjensidig utveksling av informasjon knyttet til byggevaredirektivet og utvikling av standarder som ivaretar kravene gitt i direktivet.
	Digital byggeprosess	Samarbeid om utforming av standarder slik at de best mulig blir tilrettelagt for bruken av BIM.
	Brann, konstruksjonsteknikk, akustikk, energi, miljø og universell utforming	Finansiell støtte til utvikling av standarder innenfor spesifikke områder.
	BIM	Ledelse av europeisk standardiseringskomité
Olje- og energidepartementet	Petroleum	Finansiell støtte til revisjon av NORSOK-standarder og konvertering av disse til internasjonale standarder. Finansiell støtte til internasjonalt standardiseringsprosjekt innenfor arktiske operasjoner.
Statens vegvesen Vegdirektoratet	BAE og samferdsel Geografisk informasjon	Samarbeidsavtale og finansiell støtte til en rekke standardiseringsprosjekter, samt omfattende deltakelse i en rekke prosjekter. Deltar i Sektorstyre BAE
Enova	Energiledelse, bygningsenergidirektivet	Støtte til arbeidet med revisjon av standarder etter nytt bygningsenergidirektiv for å sikre at norske behov og synspunkter blir ivare tatt internasjonalt.
Deltasenteret/UnIKT	IKT Universell utforming	Standard Norge deltar i UnIKT forum. Deltasenteret leder SAGA.
Direktoratet for økonomistyring (DFØ)	Styring og ledelse	Komitédeltakelse, interne kurs, forespørsel om samarbeidsavtale for å fremme bruk av standarder
Gassnova/Climit	Karbonfangst	Finansiell støtte og deltakelse i internasjonalt standardiseringsarbeid innenfor karbonfangst og -lagring.
Senter for IKT i utdanning	Læringsteknologi	Noe finansiell støtte til standardiseringsprosjekter.
Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi)	Forvaltningsstandarder, offentlige anskaffelser, elektronisk faktura	Standard Norge deltar i DIFIs standardiseringsråd. Difi deltar i Multi Stakeholder Platform

Myndighet	Område	Omfang og resultat
	IKT	Finansiering grunnlagsstandarder og IKT sikkerhet Deltar i Sektorstyre IKT
Statsbygg	BAE	Samarbeidsavtale og finansiell støtte til en rekke standardiseringsprosjekter innenfor BAE-området, primært BIM og miljø
Kulturdepartementet	Idrettsanlegg, bade- og svømmeanlegg	Finansiell støtte til og deltakelse i europeiske standardiseringsprosjekter for idrettsutstyr og -anlegg.
Helsedirektoratet	Helsestandarder	Finansiell støtte til standardiseringsprosjekter innenfor helse og omsorg. Ledelse av sektorstyre helse og omsorg som angir prioriteringer innenfor området. Samarbeidsavtale. Deltar og leder Sektorstyre Helse
Direktoratet for e-helse	Helseinformatikk	Videreutvikling av samarbeid.
Barne- og likestillingsdepartementet (BLD)	Forbruker	Finansiell støtte til forbrukersekretariatet og deltakelse i fagråd for forbrukersaker som bidrar til økt forbrukerdeltakelse i standardiseringsarbeidet og at forbrukernes behov blir ivarettatt.
	Universell utforming	Finansiell støtte til norsk ledelse av strategisk rådgivningsgruppe i CEN/CENELEC (SAGA) innenfor universell utforming, samt en rekke andre standardiseringsprosjekter innenfor universell utforming eksempelvis tjenester, busser, arbeidsplassutforming, visuelle ledesystem, velferdsteknologi.
Statens kartverk	Geografisk informasjon	Samarbeid om internasjonal standardiseringskomité.
Miljødirektoratet	Miljøstandarder	Samarbeidsavtale fra 2018. Finansiell støtte og deltakelse i arbeidet med utvikling av standarder for miljødata og andre områder.
Fiskeridirektoratet	Havbruk	Finansierer utvikling av sentrale standarder koblet til NYTEK.
Finans-departementet	Regnskap	Finansiell støtte til revisjon av standard for regnskap og kontoplan. Arbeidet koordineres med SSB.
Petroleumstilsynet	Petroleum	Aktiv deltakelse i NORSOK-arbeidet.
Utenriks-departementet	Petroleum	Utvikling av standarder for nordområdene.
Arbeidstilsynet	Arbeid i høyden	Deltakelse i standardiseringsprosjekter. Diskusjon om samarbeid om utvikling og bruk av standarder.
Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB)	Samfunnssikkerhet Brann og beredskap Nødnett	Samarbeidsavtale er effektivert i 2018 med å starte satsing og samarbeid innen tre sentrale områder for DSB. Finansiell støtte til internasjonalt arbeid med samfunnssikkerhet, risikohåndtering og trykkløst utstyr.

Myndighet	Område	Omfang og resultat
Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM)	Samfunnssikkerhet	Leder det internasjonale arbeidet med samfunnssikkerhet i ISO/TC 292, samt det nasjonale arbeidet for samfunnssikkerhet i bygg, anlegg og eiendom
Nye Veier AS	BIM	Leder europeisk arbeidsgruppe for BIM i infrastrukturprosjekter. Deltar i speilkomiteé.
Forsvarsbygg	BAE	Samarbeidsavtale og finansiell støtte til en rekke standardiseringsprosjekter.
Bane NOR SF	Infrastruktur jernbane	Deltar i anleggsrelaterte standardiseringsprosjekter.
Jernbanetilsynet	Taubane og fornøyelsesinnretninger	Deltar i standardiseringsprosjekter innenfor taubane/fornøyelsesinnretninger.
Jernbanedirektoratet	Intelligente transportsystemer	Deltar i standardiseringsprosjekter.
Avinor AS	BAE	Deltar i standardiseringsprosjekter relatert til bygg.
Kystverket	Infrastruktur	Deltar i standardiseringsprosjekter relatert til konstruksjonsteknikk.
Sjøfartsdirektoratet	Fartøy	Deltar og finansierer standardiseringsprosjektet for mindre fartøy.
Justisdepartementet	IT sikkerhet	Finansiell støtte til standardiseringsarbeid innenfor IKT-sikkerhet.
Politidirektoratet	IT	Standard Norge har en rådgivende funksjon innenfor person ID og Biometri. POD sa opp samarbeidsavtalen i 2018.

3 Ivaretagelse av norske interesser og forpliktelser i internasjonalt standardiseringsarbeid

3.1 Deltakelse i internasjonalt standardiseringsarbeid

Standard Norge har en forpliktelse til å følge opp alt internasjonalt standardiseringsarbeid (CEN og ISO). Vi etablerer speilkomiteer og deltar aktivt i arbeidet der det er norsk interesse. Ved årsskifte hadde Standard Norge 203 aktive standardiseringskomiteer som samlet ca. 2800 eksperter innenfor ulike fagområder.

På områder med liten eller ingen norsk interesse er innsatsen og ressursbruken lav. For i overkant av 100 komiteer i CEN er det ingen norsk interesse. Det opprettes derfor heller ikke speilkomiteé. Vi må likevel følge opp høringer og avstemming, oversette titler til norsk og fastsette standardene. Innenfor ISO-arbeidet er det etablert norske speilkomiteer på områder der det er aktiv norsk interesse.

I tabellen er det gitt eksempler på områder der norske interessenter har brukt betydelige ressurser for å påvirke utviklingen av standardene i henhold til norske samfunns- og næringsinteresser.

Deltakelse i internasjonalt standardiseringsarbeid

Område	Norsk bidrag og betydning
Petroleum	Se beskrivelse i 1.1
Bygningers energiytelse	Vi leder ISO/TC 163/SC 2 <i>Thermal performance and energy use in the built environment – Calculation methods</i> . Komiteen

Område	Norsk bidrag og betydning
	<p>arbeider med beregningsmetoder for å fastsette bygningers energibehov herunder varmetap, og energieffektivitet til komponenter, konstruksjoner og VVS-systemer. Komiteen har 23 deltagende nasjoner og 13 nasjoner som observatører.</p> <p>Standardene fra ISO/TC 163/SC 2 er sentrale for NS 3031- <i>Beregning av bygningers energiytelse</i>, og dermed våre nasjonale energikrav i byggereglene og energimerkeordningen for bygninger. ISO/TC 163/SC 2 arbeider oppgaver med revisjon og videreutvikling av standarder knyttet til bygningsenergidirektivet.</p>
Konstruksjonsteknikk	<p>Standard Norge og norske eksperter har jobbet aktivt for at den nye norske standarden for utførelse av trekonstruksjoner, NS 3516, skal være et viktig bidrag inn i arbeidet med å utarbeide en tilsvarende europeisk utførelsesstandard. Det er norsk ledelse av CEN/TC 135 <i>Execution of steel structures and aluminium structures</i> og av ISO/TC167 <i>Steel and aluminium structures</i>. I CEN/TC 135 pågår revisjon av de europeiske utførelsesstandardene for stål og aluminium. En sentral standard for stål, NS-EN 1090-2, ble utgitt i 2018. Det pågår revisjon av den harmoniserte standarden NS-EN 1090-1 for å tilpasse den byggevareforordningen. I CEN/TC 167 pågår utvikling av en utførelsesstandard for stål. Norske eksperter er involvert via den nasjonale speilkomiteen.</p>
Miljøriktig byggverk	<p>Komiteen for miljøstandardisering i BAE-næringen følger opp utviklingen i det internasjonale standardiseringsarbeidet (CEN/TC 350, CEN/TC 351 og ISO/TC 59/SC 17) innenfor bærekraft. CEN/TC 350 har utviklet i alt 9 standarder som er fastsatt som Norsk Standard og som sammen danner grunnlag for å vurdere byggverks bærekraft. I begrepet bærekraftige byggverk ligger byggverks påvirkning på det ytre miljø, sosiale og samfunnsmessige hensyn og økonomiske rammer. Alle standardene er basert på livssyklus-tankegang. CEN/TC 351 utvikler standarder for vurdering av utslipp av farlige stoffer fra byggevarer.</p> <p>ISO utvikler tilsvarende standarder som CEN/TC 350 i komiteen ISO/TC 59/SC 17 <i>Sustainability in buildings and civil engineering works</i>. Norge leder arbeidsgruppen WG 3 – <i>Environmental declaration of products</i>.</p>
Vannforsyning, sanitær og avløpsteknikk	<p>SN/K 098 følger utvikling av standarder fra CEN/TC 164 <i>Water supply</i>, CEN/TC 92 <i>Water meters</i>, CEN/TC 218 <i>Rubber and plastics hoses and hose assemblies</i> og ISO/TC 224 <i>Service activities relating to drinking water supply systems and wastewater systems - Quality criteria of the service and performance indicators</i>. Det lages standarder i CEN blant annet for armaturer, koblinger og vannmålere. Norske eksperter deltar i utvikling av blant annet standarder for kjemikalier til behandling av drikkevann eller av vann til svømmebasseng.</p>
Digital byggeprosess (BIM)	Se beskrivelse i 1.2
Brannsikring	Se beskrivelse i 1.4

Område	Norsk bidrag og betydning
Tekniske installasjoner i byggverk	<p>Flere eksperter fra komiteen SN/K 037 <i>Heis, løfteplattformer, rulletrapper og rullende fortau</i>, deltar i utvikling av norske, nordiske og europeiske standarder for heiser og løfteinnretninger. Standardene skal øke tilgjengeligheten til bygg for alle – inklusive personer med bevegelseshemming. Utvikling av regler for en ny type løfteplattform er vesentlig i dette arbeidet. Standarder for periodisk sikkerhetskontroll, ulykkesrapportering, modernisering av løfteinnretninger og sikkerhet for arbeider på slike installasjoner sikrer like betingelser for alle aktørene.</p> <p>SN/K 033 <i>Bygningers varme- og kjøleanlegg</i>, er en speilkomité som utarbeider veiledninger og oversetter utvalgte europeiske standarder for det norske markedet.</p>
Energi og varmeisolerings	<p>SN/K 030 <i>Bygningers varmeisolerings</i>, har fokus på energiforbruk i bygninger som er stort både i Norge og resten av verden. For Norge er det viktig å følge med på utviklingen av de europeiske og internasjonale standardene på dette området. Det er norsk leder i arbeidsgruppe WG 20 under CEN/TC 88 som skal revidere produktstandard for lettklinker. Det er også norsk deltakelse i en arbeidsgruppe for en ny produktstandard for cellulosefibrer.</p>
Kvalitetsstyring av medisinsk utstyr	Se beskrivelse i 1.8
Ambulanser og utstyr for transport og overvåking	<p>Norge er aktive i det europeiske standardiseringsarbeidet innenfor ambulanser gjennom ledelse av europeiske arbeidsgrupper i CEN/TC 239 <i>Rescue systems</i>. SN/K 110 <i>Redningsystemer</i> følger opp og gir innspill til nye forslag.</p> <p>De norske deltakerne i arbeidet representerer leverandører, brukere, helseforetak, redningstjeneste og myndigheter. SN/K 110 bidrar til at norsk kompetanse og interesser fremmes i utviklingen av europeiske standarder for ambulanser og utstyr for transport og overvåking av pasienter under transport.</p>
Anestesi- og respirasjonsutstyr	Se beskrivelse i 1.8
Karbonfangst, transport og lagring (CCS)	<p>Norge deltar aktivt i ISO-komiteen for CCS. I 2018 ble to nye dokumenter ferdigstilte; en standard for evaluering av ytelser av CO₂-fangstanlegg og en teknisk rapport for risikostyring for livssyklusen til integrerte CCC-prosjekter.</p> <p>Standardene som utvikles vil bane vei for raskere, lettere og mer kostnadseffektiv implementering av CCS-teknologi i ulike deler av verden. Norske eksperter har høy kompetanse og derfor stor anseelse internasjonalt. Standardiseringsarbeidet vil samtidig bidra til å knytte kunnskap og ekspertene sammen på en slik måte at det vil åpne for nye muligheter i form av fremtidige partnere og kunder når det gjelder CCS-arbeid.</p>
Cloud computing, IoT, Big Data	<p>SN/K 163 følger opp arbeidet i ISO/IEC SC 38 <i>Cloud Computing (CC) and distributed applications</i> og ISO/IEC JTC 1/WG 9 <i>Big Data (BD)</i>.</p> <p>Skytjenester og big data er for øyeblikket det området som har høyest aktivitet innen IKT området. Årsaken ligger i at alt som skal fjernstyres, skal fjernstyres via internett, også kalt IOT. Der er store mengder data som overføres, noe som gjør det</p>

Område	Norsk bidrag og betydning
	<p>vanskelig å strukturere, men også sårbarheten økes i samme takt.</p> <p>Der er derfor viktig å ha dialog med arbeidet som foregår innenfor IT-sikkerhet.</p>
Styringssystemer for forvaltning av anlegg og verdier	<p>Anlegg og verdier er et middel, en ting eller enhet som har potensiell eller faktisk verdi for en organisasjon. Verdien vil variere mellom ulike organisasjoner og deres interesser og kan være materiell eller immateriell, økonomisk eller ikke-økonomiske.</p> <p>Effektiv styring av en organisasjons anlegg og verdier er vesentlig for å realisere verdi gjennom styring av risiko og muligheter for å oppnå den ønskede balansen mellom kostnader, risiko og prestasjon. Standardene (ISO 55000-serien) angir prinsippene for forvaltning av anlegg og verdier og stiller krav til elementene i et ledelsessystem. Dette gjør at virksomheten kan jobbe strukturert for utvikling, koordinering og styring av aktiviteter den gjennomfører for anlegg og verdier gjennom forskjellige stadier av livsløpet. Likeledes for samordning av disse aktivitetene etter organisasjonens mål.</p> <p>SN/K 536 <i>Ledelsessystemer for forvaltning av anlegg og verdier</i> følger opp og påvirker arbeidet i den internasjonale standardiseringskomiteen har 14 medlemmer. Komiteens medlemmer representerer næringsliv, lokale og sentrale myndigheter og FoU.</p> <p>Standardene er under revisjon og har behov for flere eksempler på hvordan kravene kan forstås. Språket i standarden bør også forenkles, slik at ikke-eksperter kan forstå dem. Det er utarbeidet forslag til to nye standardiseringsprosjekt, som skal gi ytterligere veiledning til noen av kravene i ISO 55001 og til hvordan standarden kan brukes sammen med beslektede aktiviteter i en virksomhet.</p>
Ledelsessystemer for arbeidsmiljø	Se beskrivelse i 1.7
Ledelsessystemer for kvalitet	Se beskrivelse i 1.7
Samsvarsvurdering, akkreditering og sertifisering	<p>SN/K 205 <i>Samsvarsvurdering</i> følger opp standardiseringsarbeidet som utvikles av ISO/CASCO og omhandler i hovedsak samsvarskontroll mot krav i standarder (ledelsesstandarder). Standardene som utarbeides av ISO/CASCO legger grunnlaget for Norsk akkreditering og de enkelte sertifiseringselskapers arbeid.</p> <p>Det er utviklet to standarder som har betydning for ledelsesstandardene (ISO/IEC TS 17021-10:2018 og ISO/IEC TS 17021-11:2018). I dette arbeidet har Norsk Akkreditering vært aktive i det internasjonale arbeidet.</p> <p>SN/K 205 påvirker standardene som utarbeides i den europeiske komiteen CEN/CLC/TC 1 <i>Criteria for conformity assessment bodies</i> og den internasjonale komiteen ISO/CASCO. Det er deltakelse fra næringsliv, myndigheter og sertifiseringsorganer.</p>
Risikostyring	Se beskrivelse i 1.7
Samfunnssikkerhet	Se beskrivelse i 1.7

Område	Norsk bidrag og betydning
Miljøledelse	Se beskrivelse i 1.7
Hjelpemidler	Det er norsk deltakelse i ISO/TC 173 <i>Assistive products for persons with disability</i> . I tillegg er Standard Norge aktiv deltaker i nordisk samarbeid på hjelpemiddelområdet, gjennom en kontaktgruppe for de nordiske standardiseringsorganisasjonene.
IKT-sikkerhet	SNK 171 følger opp arbeidet i ISO/IEC SC 27 Hvor hovedoppgaver er å følge hva som skjer innen sikkerhetsmetoder, teknikker og veiledere. Spesielt fokus er da på ledelsesstandardene i ISO 27000-serien.
Byggevarer	<p>Det norske arbeidet som ledes og formidles av SN foregår på forskjellige plan og i ulike nivåer. En viktig del går ut på å avdekke hvilke behov norske forbrukere, produsenter og leverandører har og formidle disse behovene til CEN.</p> <p>I Norge må vi ivareta behov som skyldes eksempelvis klimatiske forhold som stiller annerledes krav til materialer og ferdige produkter i forhold til andre steder i Europa. De norske problemstillingene blir diskutert og felles norsk strategi og tilbakemelding blir samstemt før dette blir formidlet europeisk.</p> <p>Det er for tiden ikke tilstrekkelig aktivitet i våre speilkomiteer for alle produktgrupper. Dette kan skyldes at produktene er mindre relevante for norske produsenter eller at aktørene ikke har tilstrekkelig ressurser til deltakelse (eks. SMBer). I disse tilfellene foregår mye av arbeidet elektronisk hvor aktørene blir informert om pågående arbeid og blir invitert til deltakelse gjennom å gi kommentarer og råd om stemmegivning.</p> <p>Vi deltar DiBKs forum for produktdokumentasjon og i det norske forumet for tekniske kontrollorganer etter byggevareforordningen. Det er utstrakt informasjonsaktivitet om de harmoniserte produktstandardene krav til CE merking.</p>
Geografisk informasjon	Komiteen for geografisk informasjon følger opp utviklingen i det internasjonale standardiseringsarbeidet (ISO/TC 211 og CEN/TC 287). Norge er aktivt med i utviklingen av flere av standarder innenfor dette området, som er svært viktig for myndigheter og bedrifter som jobber med kartdata. Den norske geodataloven viser til disse standardene. Flere av dem brukes også i Nasjonal vegdatabank, en database med informasjon om statlige, kommunale, private, fylkes- og skogsbilveger. Kartverket, leder en arbeidsgruppe.
Intelligente transportsystemer	Se beskrivelse i 1.5

Europeiske prosjekter finansiert av EU og EFTA der Standard Norge har påtatt seg prosjekt/koordineringsansvar

Standard Norge har i flere år vært involvert enten som hovedansvarlig eller som partner i flere større standardiseringsprosjekter som helt eller delvis er finansiert av EU og EFTA. Ved å påta seg slike prosjekt/koordineringsansvar, oftest i sterk konkurranse med andre nasjonale standardiseringsorganisasjoner, har Standard Norge opparbeidet seg en solid erfaring i prosjektledelse av større europeiske prosjekt.

I 2018 har Standard Norge deltatt i følgende prosjekter:

- Eurocodes (SA/CEN/ENTR/EFTA/515/2014-2) Fase I
- Eurocodes (SA/CEN/ENTR/EFTA/515/2016-2) Fase II
- Design for All (SA/CEN/ENTR/473/2012-20)

Høsten 2018 godkjente kommisjonen den finansielle sluttrapporteringen fra Standard Norge vedrørende Eurokode Fase I-arbeidet og sluttoppgjøret ble mottatt i november 2018. Kommisjonen har også godkjent den første finansielle rapporteringen i Eurokode Fase II-arbeidet.

Standard Norge leder *Design for All*-prosjektet. På grunn av uforutsette omstendigheter er prosjektet noe forsinket og prosjektperioden er forlenget til mars 2019. En av leveransene i dette prosjektet er utarbeidelsen av en EN 17161 *Design for All - Accessibility following a Design for All approach in products, goods and services - Extending the range of users*. Standarden ble vedtatt høsten 2018 og vil bli fastsatt som nasjonal standard i CENs 34 medlemsland tidlig i 2019.

3.2 Resultater av overvåkningsarbeidet (alarmfunksjonen)

Det startes opp en rekke internasjonale standardiseringsprosjekter hvert år. Dette er både prosjekter på nye områder og prosjekter innenfor eksisterende komiteer. I tabellen er det gitt en oversikt over igangsatte prosjekter innenfor nye områder der Standard Norge har identifisert og informert mulige norske interessenter om arbeidet og resultatet av dette arbeidet.

Nye prosjektforslag innenfor eksisterende komiteer blir i hovedsak kommunisert innenfor komiteen med mindre forslagens karakter aktualiserer involvering også fra andre interessenter.

	Område	Resultat av informasjonsaktiviteter
CEN	CWA Industrial symbiosis	Informasjon om workshopen distribuert til mulige interessenter. Ingen norsk interesse.
CEN	CWA Hotel Managers	Informasjon om workshopen distribuert til mulige interessenter. Ingen norsk interesse. CWA 17327 ble utgitt høsten 2018.
ISO	Musical Instruments	Forslaget bredt distribuert. Interessentene skeptiske til omfanget av arbeidet. Forslaget nedstemt i ISO.
ISO	Karst	Flere norske miljøer ble identifisert og forslaget ble distribuert bredt. Interesse fra norske miljøer særlig ut fra verne-/miljøsynspunkt (kalksteinsgrotter i turistperspektiv). Norske interessenter positive, men foreløpig avventende til aktiv deltakelse i ISO/TC 319.
ISO	Guidelines in Integrating a Business Excellence Framework with ISO management system standards	Forslaget er bredt distribuert til ulike miljøer som arbeider med ledelsessystemer. Ingen norsk interesse. Forslaget nedstemt i ISOs.
ISO	Glass clarity	Forslaget bredt distribuert til produsenter av blant annet kunstglass. Ingen stor norsk interesse. ISO/PC 320 er etablert.
ISO	Transaction in e-commerce	Forslaget distribuert til aktuelle miljøer og standardiseringskomiteer innenfor bank og finans. Norsk interesse og aktiv deltakelse i ISO/TC 321.

	Område	Resultat av informasjonsaktiviteter
ISO	Circular economy	Forslaget bredt distribuert og informasjonsmøte gjennomført. Norsk interesse for forslaget og aktiv norsk deltakelse i ISO/TC 323.
ISO	Sustainable finance	Forslaget bredt distribuert. Norsk interesse og aktiv deltakelse i CEN/TC 322.
CEN	Food authenticity	Forslaget distribuert til en rekke laboratorier og til matmyndigheter. Forslaget gjelder i hovedsak målemetodikk. Ingen norsk interesse identifisert.
CEN	CWA on quality framework for internship	Invitasjonen formidlet til ulike studentorganisasjoner.
ISO	Sharing economy	Forslaget bredt distribuert. Norske interessenter positive, men foreløpig avventende til aktiv deltakelse i ISO/TC 324.
CEN	Public procurement	Forslaget distribuert til relevante myndigheter og bransjeorganisasjoner. Positiv tilbakemelding og ønske om aktiv norsk deltakelse og oppfølging.
CEN	CWA Guideline to design, implement and economically assess an innovatible and adaptable system in building refurbishment	Invitasjon formidlet til interessenter via våre nettsider.
CEN	CWA International Human Account Network	Invitasjon formidlet til interessenter via våre nettsider.
CEN	Regulated chemicals in products	Forslaget distribuert til aktuelle interessenter. Foreløpig for tidlig å si noe om interesse (stemmefrist februar 2019).

3.3 Fastsatte europeiske harmoniserte standarder og meldinger

Oversikten viser produksjonen av nasjonale og internasjonale standarder. Vi har også tatt inn en tabell som viser omfanget av høringer og en som viser deltakelsen nasjonalt og internasjonalt.

Ferdigstillelser	2018	2017	2016
Antall fastsatte standarder	1032	1111	1059
Harmoniserte/ mandaterede standarder (av de fastsatte)	116	147	178
Nasjonalt utarbeidede standarder (av de fastsatte)	26	25	16
Antall oversettelser	21	25	31
Tilbaketrekking	786	860	831
Totalt antall gyldige Norsk Standard	16553	17087	16301

Antall notifikasjoner	2018	2017	2016
Varslinger av norske standarder og prosjekter	18	40	335

Høringer og avstemninger	2018	2017	2016
Forslag sendt på høring (stadium 40)	1461	1545	1908
Avstemninger til ISO/CEN (stadium 50)	1956	1850	1526

Norsk deltakelse	2018	2017	2016
Sekretariat i ISO (inkl lederverv)	43	39	42
Sekretariat i CEN (inkl. lederverv)	34	29	27
Antall deltakere internasjonalt	989	934	876
Antall nasjonale komiteer	203	215	202
Antall deltakere nasjonalt	2875	2712	2485

4 Internasjonalt standardiseringsarbeid innenfor fiskeri- og havbruk

Norge er en stor global aktør innenfor fiskeri og havbruk og det norske standardiseringsarbeidet må derfor ses i et internasjonalt perspektiv. Standard Norge har siden 2007 hatt ansvaret for ISO/TC 234 *Fisheries and aquaculture*. Arbeidet følges av den norske speilkomiteen SN/K 278 *Fiskeri og havbruk* der innspill, problemstillinger og prioriteringer diskuteres.

Ledelsen av dette arbeidet gir Norge gode muligheter til å være sentral i utviklingen av internasjonale standarder på området. Disse standardene fører til en forenkling og effektivisering av internasjonal handel med fisk, fiskeprodukter og utstyr brukt i fiskeri- og havbruksnæringen. Standardene bidrar til mer bærekraftig utvikling av fiskeri- og havbruksnæringen gjennom en effektiv miljø- og ressursovervåking.

Johan H. Williams fra Nærings- og fiskeridepartementet leder arbeidet og representanter fra 49 land deltar. Det er en økning med ett land side forrige rapportering og i tillegg følger 10 internasjonale organisasjoner arbeidet.

Norske standarder innenfor fiskeri og havbruk har dannet et viktig grunnlag for diskusjoner og utgangspunkt for det internasjonale standardiseringsarbeidet. I 2018 ble plenumsmøte i komiteen arrangert i Bergen. Et viktig nytt tema på møtet var hvordan standardene som utvikles i ISO/TC 234 kan bidra til oppfyllelse av FNs bærekraftsmål og hvilke fordeler en slik oppfyllelse vil kunne ha også direkte for næringene. Arbeidet i ISO/TC 234 trekkes fram som viktig bidragsyter til bærekraftsmål 14 Liv under vann, jf <https://www.iso.org/files/live/sites/isoorg/files/store/en/PUB100429.pdf>.

Standard Norge har deltatt på konferanser, arrangementer og møter for å spre informasjon om arbeidet. Vi deltok blant annet på Nor-Fishing 2018 med stand og formidlet informasjon om arbeidet i ISO/TC 234.

Norsk næringsliv og forskning deltar i speilkomiteen. Det er per i dag ingen deltakelse fra myndigheter. Aktiviteten fra de ulike deltakerne avhenger av hvilke standarder som er under utvikling og hvor proaktive deltakerne i komiteen er. Det er et viktig prinsipp for Standard Norge at det skal være et forankret behov for standardene som utvikles. Det er fortsatt behov for at flere aktører i sektoren som ønsker og kan bidra til å identifisere behov for standarder for økt eksport og bærekraftig utvikling involverer seg i arbeidet i ISO/TC 234. Erfaringer fra arbeidet viser at det er en utfordring å foreslå norske standarder som grunnlag for utvikling av internasjonale standarder. Norsk næringsliv ser ut til å foretrekke detaljerte og kjente norske standarder. I en internasjonaliseringsprosess blir standardene erfaringsmessig mer generiske for å passe flere land og forhold.

I tillegg til arbeidet med ISO/TC 234, har Standard Norge arbeidet for å få kartlagt og identifisert relevante nasjonale standardiseringsarbeider for fiskeri og havbruk. Fremdriften for kartleggings- og utredningsarbeidet som er nødvendig for å starte med de riktige prosjektene, ble dessverre påvirket negativt av uforutsette hendelser. Det medførte at det ikke var mulig å slutføre arbeidet på en god måte i 2018.

5 Årsregnskap med forklaringer

Det foreligger enda ikke godkjent og revisorbekreftet konsernregnskap for Standard Norge. Oppstillingen nedenfor viser revisorbekreftede tall for Standard Norge. Det endelige godkjente regnskapet vil oversende NFD så snart det foreligger. For sammenlignings skyld har vi også tatt inn tall fra 2017-regnskapet.

	2017	2018
Statstilskudd	31 200 000	32 000 000
Eksterne prosjektinntekter	36 495 612	39 976 334
Royalty	53 372 442	58 097 002
Andre inntekter	17 928 676	11 022 496
Sum driftsinntekter	138 996 730	141 095 832
Sum direkte prosjektkostnader	13 243 309	18 036 799
Sum personalkostnader	79 740 403	77 111 943
Sum andre kostnader	40 026 039	41 775 707
Sum driftskostnader	133 009 751	136 924 449
Driftsresultat	5 986 979	4 171 383
Finansposter	860 516	468 627
RESULTAT	6 847 495	4 640 010

Resultatet for 2018 var 4,6 mill. kroner. Standard Norges total kapital var på 69,7 mill. kroner ved utgangen av 2018. Av dette utgjorde egenkapitalen 37,7 mill. kroner. Plassering av midler i Carnegie Kapitalforvaltning har gitt en verdireduksjon på 0,03 mill. kroner i 2018. Verdien på plasseringen er 10,6 mill. kroner per 31. desember 2018. Overskuddet for 2018 er tillagt egenkapitalen.

Standard Norge har ikke økonomisk erverv som mål. Generelt legger styret i budsjettene opp til et meget beskjedent overskudd, stort sett i form av finansinntekter som legges til egenkapitalen. For 2019 er det budsjettet med et driftsresultat på minus 1,2 mill. kroner. Det er i budsjettet for 2019 tatt hensyn til kostnader knyttet til implementering av ny konsernstrategi. Det vil i årene fremover være viktig for Standard Norge å oppnå positive resultater for igjen å styrke egenkapitalen. Dette er en krevende modell som innebærer at vi må ha god økonomisk styring og utgiftskontroll gjennom året.

Inntektsutvikling

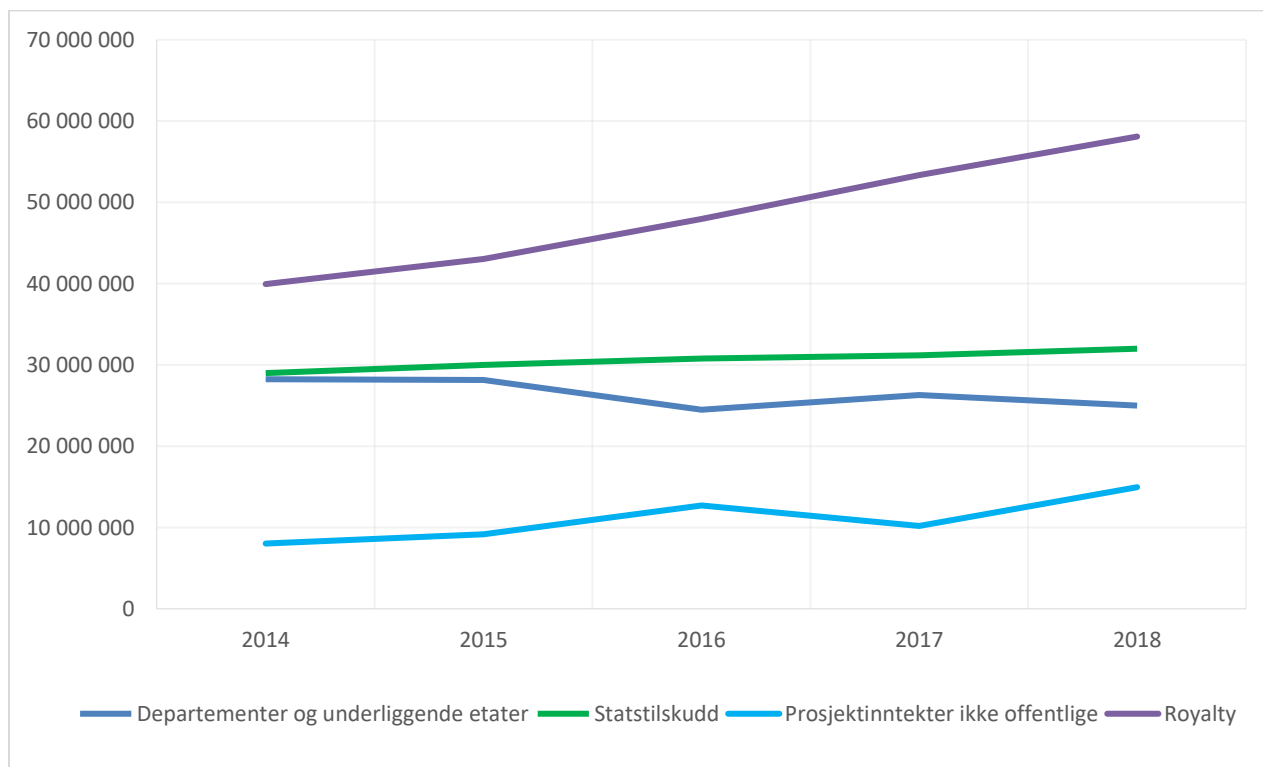
En detaljert oversikt over bevilgningene fra ulike departement med underliggende etater er vist i tabell 1. Det er en omfattende økning i internasjonal standardiseringsvirksomhet på en rekke områder. Tabellen viser at dette ikke er reflektert i økte bevilgninger fra respektive fagmyndighet.

Utviklingen viser at royalty fra salget av standarder er økt mest de siste fire årene med 18,1 mill. kroner fra 2014 til 2018, og utgjør en viktig del av Standard Norges forretningsmodell.

Departementer og underliggende etater samt EU/EFTA finansiering	2014	2015	2016	2017	2018
Arbeids- og sosialdepartementet	670 000	570 000	620 000	910 000	1 090 000
Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet	2 324 816	2 257 612	1 928 420	1 452 542	1 640 135
EU prosjekt	1 269 774	729 653	858 293	375 458	2 343 001
Forsvarsdepartementet	650 000	650 000	700 000	700 000	750 000
Helse- og omsorgsdepartementet	1 150 000	1 150 000	1 712 135	1 700 000	1 400 000
Kommunal- og moderniseringsdepartementet	8 340 644	8 995 000	6 911 816	6 974 000	5 530 000
Kulturdepartementet	880 000	840 000	328 828	676 763	416 156
Kunnskapsdepartementet	426 000	175 000	100 000		
Klima- og miljødepartementet	2 100 000	1 600 000	1 779 999	1 700 000	1 650 000
Nærings- og fiskeridepartementet	1 100 000	1 250 000	1 225 000	1 450 000	1 592 568
Nordic Innovation Center	2 689 515	3 451 418	411 250	2 225 000	201 172
Olje- og energidepartementet	4 314 046	4 169 473	4 616 149	5 617 450	6 071 639
Samferdselsdepartementet	948 625	962 500	1 039 000	1 056 000	1 137 485
Justis- og beredskapsdepartementet	380 810	616 717	1 261 111	1 325 340	1 190 000
Finansdepartementet				150 000	
Utenriksdepartementet	1 000 000	750 000	1 000 000		
Sum uten statstilskudd	28 244 230	28 167 373	24 492 001	26 312 553	25 012 156
Statstilskudd	29 000 000	30 000 000	30 800 000	31 200 000	32 000 000
Totalt	57 244 230	58 167 373	55 292 001	57 512 553	57 012 156
Royalty	39 949 124	43 021 559	47 951 397	53 372 442	58 097 000
Prosjektinntekter totalt	36 277 612	37 349 332	37 202 660	36 495 612	39 976 334
Prosjektinntekter ikke offentlige	8 033 382	9 181 959	12 710 659	10 183 059	14 964 178

Tabell 1: Oppstilling av bevilgninger fra departementer/underliggende etater, tilskudd fra NFD, royalty, prosjektinntekter fra ikke-offentlige virksomheter i perioden 2014-2018

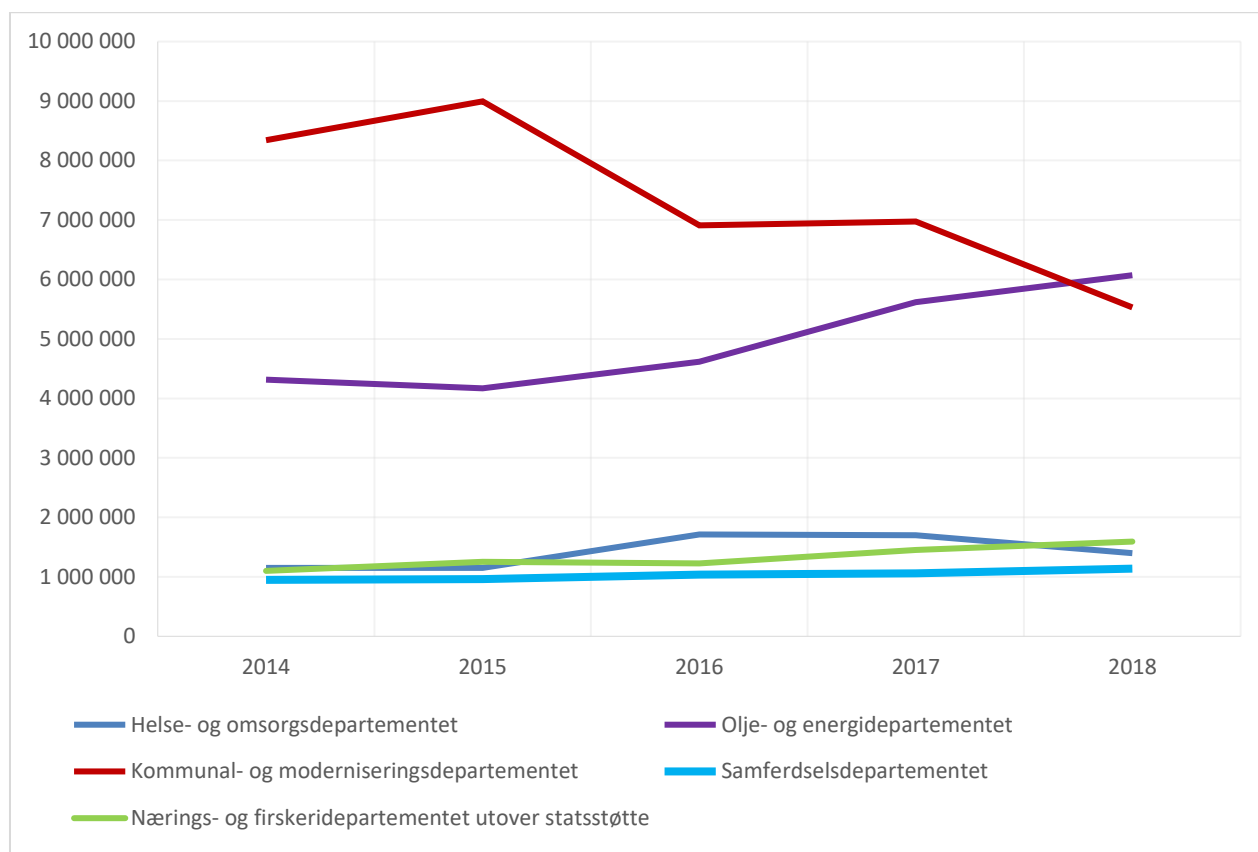
Figur 1 viser utviklingen i royalty, NFD-bevilgningen, prosjektinntekter fra departement og underliggende etater samlet og prosjektinntekter fra ikke offentlige virksomheter for de siste fem årene.

Figur 1: Inntektsutvikling 2014-2018

Prosjektinntektene varierer avhengig av aktiviteten på de ulike sektorene og standardiseringsområdene. Det er også ulikheter i finansieringen fra offentlige eller private aktører innenfor hver sektor.

Figur 2 viser utviklingen i inntekter på de ulike satsingsområdene og vekstområdene til Standard Norge, dvs. Helse og omsorg (HOD), Energi og petroleum (OED), Samferdsel (SD), Bygg og anlegg (KMD) og IT (KMD).

Figur 2 Inntektsutvikling på satsingsområder og vekstområder 2014-2018

Figuren viser at det fremdeles er en utfordring og skaffe tilstrekkelig prosjektfinansiering innenfor både helse og omsorg, samferdsel og IKT. På IKT-området er dette ikke like synlig ettersom finansiering fra KMD og underliggende etater hovedsakelig går til bygg-området. Årsaken til nedgangen i finansiering fra KMD skyldes i hovedsak periodisering av tilskudd til prosjekt på bygg-området. Det er kommet signaler fra underliggende etater på bygg-området om innstramminger. Vi har en dialog med disse etatene om dette.